



VOLUME 2 No.1

มกราคม-เมษายน 2569, January-April 2026

JISLD

วารสารสหวิทยาการศึกษาระดับท้องถิ่น
Journal of Interdisciplinary Studies and Local Development



ISSN : 3088-2214 (Online)



วารสารสหวิทยาการศึกษและพัฒนาท้องถิ่น

Journal of Interdisciplinary Studies and Local Development (JISLD)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2569

Vol. 2 No. 1 January - April 2026

ISSN: 3088-2214 (Online)

รับตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ได้แก่ บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความปริทรรศน์หรือบทวิจารณ์วรรณกรรม บทวิจารณ์หนังสือ ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี การศึกษา สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาท้องถิ่น บทความที่ได้รับการตีพิมพ์จะต้องได้ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ในลักษณะปกปิดรายชื่อ และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนการตีพิมพ์เผยแพร่

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 3 ฉบับ (ราย 4 เดือน) คือ	ฉบับที่ 1	มกราคม – เมษายน
	ฉบับที่ 2	พฤษภาคม – สิงหาคม
	ฉบับที่ 3	กันยายน – ธันวาคม

เจ้าของ

ถ. 214 ปัทมานนท์ (ปราสาท-สุรินทร์) ต.ก้งแอน อ.ปราสาท จ.สุรินทร์

Email : jbhесksinrin@gmail.com

บรรณาธิการ

พระครูปริยัติปัญญาโสภณ, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการโรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ปัญวลี เสริมทรัพย์

วันชัย ชูศรีสุข

เกษศิริรินทร์ ปัญญาเอก

กองบรรณาธิการ

พระเอกชัย ชยเมธี, ดร.

โรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา

พระครูบัณฑิตวชิโรภาส, ผศ.ดร.

วัดสว่างอารมณ์

พระมหาเอกพันธ์ วรรณมณญ, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.ชินโสณ วิสิฐนิจิโก

มหาวิทยาลัยวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

ผศ.ดร.ยงยุทธ ขำคง

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผศ.ดร.พิชามณูษ์ จำรัสศรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผศ.ดร.ปิยวัฒน์ คงทรัพย์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ผศ.ดร.เสน่ห์ ใจสิทธิ์

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.วันทนา เนาว์วัน

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ผศ.ดร.วรณัฐ มุลสิน

นายกสมาคมโลกสีเขียว

ผศ.ดร.สถาพร วิชัยรัมย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน

สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย

รศ.ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล

มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

ผศ.ดร.วันชัย สุขตาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผศ.ดร.ศิริภัสสร อินทรพานิชย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ



สำนักงานกองบรรณาธิการ

โรงเรียนสุวรรณวิจิตรวิทยา

ถ. 214 ปัทมานนท์ (ปราสาท-สุรินทร์) ต.ก้งแอน อ.ปราสาท จ.สุรินทร์

Email : jbhesksinrin@gmail.com

สารบัญ

สารบัญ	๖
บทความวิชาการ	
บทบาท AI ในการช่วยสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ	1
สุพิชชา ชนะสุข	
หลักภวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน	16
ศิริรัตน์ เวชยันต์	
การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม	29
สุธิมา พิศลัม	
การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข	42
พระเจษฎา จิตตส่วโร (ศรีธรรมมา)	
พุทธบูรณาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร	55
พระมหาจารุทัศน์ จารุธมโม (จินดาศรี)	
ภาคผนวก	55
รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร	56
มาตรฐานทางจริยธรรมของผู้เขียนบทความ	57
มาตรฐานทางจริยธรรมของบรรณาธิการ	59
มาตรฐานทางจริยธรรมของผู้ประเมินบทความ	61

บทบาท AI ในการช่วยสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ THE ROLE OF AI IN TEACHING AND MEASURING ENGLISH

สุพิชชา ชนะสุข

Supitcha Chanasook

โรงเรียนสิรินธร

Sirindhorn School

Supitcha31997@gmail.com

Received : August 25, 2025

Revised : April 6, 2026

Accepted : April 14, 2026

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง “บทบาทของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการช่วยสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพและบทบาทของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ รวมถึงการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษายุคดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า AI มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้แบบรายบุคคล (Personalized Learning) ผ่านระบบผู้ช่วยสอนอัจฉริยะ การประมวลผลภาษาธรรมชาติ และระบบประเมินผลอัตโนมัติ ซึ่งสามารถปรับกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน ติดตามพัฒนาการ และประเมินผลได้แม่นยำ นอกจากนี้ AI ยังช่วยลดภาระของครูในการตรวจงาน วิเคราะห์ผลการเรียน ส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้นานาชาติ และสร้างแรงจูงใจในการเรียนผ่านสื่ออินเทอร์แอคทีฟ อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้ยังมีข้อจำกัด เช่น ความแม่นยำของระบบ ความเข้าใจบริบทภาษา และจริยธรรม จึงควรนำ AI มาใช้ควบคู่กับบทบาทของครูผู้สอน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า AI มีศักยภาพสูงในการช่วยครูออกแบบกิจกรรมที่เน้นการสื่อสารอย่างแท้จริง และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกฝนทักษะได้ตลอดเวลา แม้ยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและความพร้อมของครูก็ตาม

คำสำคัญ: ปัญญาประดิษฐ์, การสอนภาษาอังกฤษ, การวัดผล, เทคโนโลยีการศึกษา

Abstract

The study of the article titled "The Role of Artificial Intelligence (AI) in English Language Teaching and Assessment" aims to explore the potential and roles of AI

technology in enhancing English language instruction and the assessment of learners' performance, particularly in the context of digital-age education. The findings reveal that AI plays a significant role in supporting personalized learning through intelligent tutoring systems, natural language processing (NLP), and automated assessment systems. These technologies can tailor learning activities to individual students' abilities, continuously monitor their progress, and provide accurate evaluations. Moreover, AI reduces the workload of teachers in grading, performance analysis, and allows more time for teacher-student interaction. It also promotes access to international learning resources and enhances motivation through interactive and adaptive learning tools. However, challenges remain, including issues of system accuracy, contextual language understanding, cultural sensitivity, privacy, and ethics. Therefore, the use of AI should be integrated with the active role of teachers to ensure effective and sustainable English language learning. The study found that AI possesses high potential in assisting teachers in designing learning activities that emphasize genuine communication and provides opportunities for students to access international learning resources and practice English skills anytime and anywhere.

Keywords: Artificial Intelligence, English Language Teaching, Assessment, Educational Technology

บทนำ

ตลอดช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การเรียนการสอนของไทยมีความพยายามในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านหลักสูตร การเรียนการสอน และระบบการประเมินผล โดยเฉพาะภายใต้กรอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และการปรับปรุงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ซึ่งได้เน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการใช้ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการในทางปฏิบัติกลับพบข้อจำกัดและปัญหาหลายประการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

ปัญหาการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนไทยพบข้อจำกัดและปัญหาหลายประการ (พิชญ์สินี สุวรรณพงศ์, 2563) กล่าวไว้ว่า ประการแรก คือ การจัดการเรียนการสอนที่ยังยึดติดกับรูปแบบดั้งเดิม ซึ่งครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ การสอนส่วนใหญ่เน้นการบรรยาย ท่องจำ และการสอบปลายภาค มากกว่าการใช้กิจกรรมเชิงรุกที่ส่งเสริมทักษะจริงของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์ และการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ประการที่สอง คือ คุณภาพของครูผู้สอนที่ไม่ทั่วถึง และขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล ครูบางคนยังขาดทักษะการใช้เทคโนโลยี และแนวทางการ

สอนภาษาอังกฤษที่เน้นการสื่อสาร ทำให้ไม่สามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนไม่สามารถนำภาษาอังกฤษไปใช้จริงได้ในชีวิตประจำวัน ประการที่สาม คือ ระบบการประเมินผลที่ยังเน้นคะแนนสอบมากกว่าการประเมินทักษะจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสอบ (teaching to the test) มากกว่าการเรียนรู้เพื่อเข้าใจ และใช้งานจริง อีกทั้งยังขาดเครื่องมือประเมินที่สามารถสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละบุคคลได้อย่างแม่นยำ

จากปัญหาข้างต้น ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย โดยเฉพาะในการเรียนภาษาอังกฤษ ที่ต้องอาศัยทั้งครูที่มีความเชี่ยวชาญ การฝึกฝนที่ต่อเนื่อง และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ซึ่งระบบแบบเดิมยังไม่สามารถตอบสนองได้อย่างเต็มที่ จึงเกิดแนวคิดในการ นำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) เข้ามาเป็นเครื่องมือช่วยสนับสนุนการเรียนการสอน การประเมินผล และการพัฒนาศักยภาพรายบุคคลให้ตรงตามความต้องการมากขึ้น

ในยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมดิจิทัล เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญกับการศึกษา โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเลียนแบบการคิดและตัดสินใจของมนุษย์ได้ การนำ AI มาใช้ในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะภาษาได้หลายแบบ ไม่ว่าจะเป็น การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน ไปจนถึงการวัดและประเมินผล (คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 2568).

บุปผา บรรลือเสนาะ (2566) ได้กล่าวไว้ว่า AI ช่วยให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน (Personalized Learning) รวมทั้งสามารถประเมินผลความก้าวหน้าและจุดอ่อนของผู้เรียนได้ ส่งผลให้การเรียนภาษาอังกฤษมีความทันสมัย มีประสิทธิภาพ และตอบโจทย์ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ดังนั้นในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน ได้มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษา มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ช่วยให้ครูสามารถออกแบบบทเรียนและประเมินผลได้และมีประสิทธิภาพ สำหรับวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาสากลและเป็นหัวใจสำคัญในการเรียนรู้ การใช้ AI จะช่วยให้นักเรียนพัฒนาทักษะทางภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้ง 4 ด้าน ในด้านการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน สามารถช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในแง่ของการปรับเนื้อหาตามผู้เรียน การสร้างปฏิสัมพันธ์ การประเมินผลที่แม่นยำ รวมถึงการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้อย่างไม่จำกัด

1.ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) ที่สำคัญในการศึกษา

1.1 ที่มาและความเป็นมาของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI)

บุปผา บันลือเสนาะ (2566) ให้ความหมายของ ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ไว้ว่า เป็นศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างระบบหรือเครื่องจักรที่สามารถเลียนแบบพฤติกรรม

ของมนุษย์ โดยเฉพาะการคิด การเรียนรู้ การใช้เหตุผล การรับรู้ และการตัดสินใจ ซึ่งเป็นการจำลองความฉลาดของมนุษย์ให้กับเครื่องจักรหรือคอมพิวเตอร์ ด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และคอมพิวเตอร์ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ AI กลายมาเป็นหัวใจสำคัญของนวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงในหลายสาขา ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การแพทย์ การเกษตร และอุตสาหกรรม

กำเนิดของแนวคิดปัญญาประดิษฐ์ จุดเริ่มต้นของแนวคิดเกี่ยวกับปัญญาประดิษฐ์เกิดขึ้นก่อนที่คอมพิวเตอร์สมัยใหม่จะถือกำเนิดขึ้น โดยสามารถย้อนกลับไปถึงนักคณิตศาสตร์และนักปรัชญาในสมัยโบราณ เช่น อริสโตเติล (Aristotle) ผู้ซึ่งวางรากฐานของตรรกะที่ใช้ใน AI ยุคใหม่ ต่อมาในศตวรรษที่ 17 Rene Descartes และ Gottfried Leibniz ได้พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการให้เหตุผลและคำนวณโดยใช้สัญลักษณ์ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดเชิงกลศาสตร์ของกระบวนการคิด

การกำเนิดของ AI อย่างเป็นทางการ การเกิดขึ้นของ AI อย่างเป็นทางการเริ่มขึ้นในปี 1956 ในการประชุมที่มหาวิทยาลัยดาร์ตมัธ (Dartmouth Conference) ที่จัดโดย John McCarthy ซึ่งเป็นผู้ที่บัญญัติคำว่า “Artificial Intelligence” เป็นครั้งแรก พร้อมกับนักวิจัยคนอื่น ๆ

ในยุคแรกของ AI (1950s – 1960s) มีการพัฒนาระบบที่สามารถเล่นเกมหมากรุก และสามารถพิสูจน์ทฤษฎีทางคณิตศาสตร์ได้ ระบบแรก ๆ เช่น Logic Theorist และ General Problem Solver (GPS) ถือเป็นต้นแบบของการนำตรรกะและกฎเกณฑ์มาใช้ในการแก้ปัญหา

ยุคตกต่ำและฟื้นตัวของ AI ถึงแม้ในยุคเริ่มต้นจะมีความหวังสูง แต่การขาดแคลนทรัพยากรความสามารถของฮาร์ดแวร์ที่จำกัด และความยากในการจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อนทำให้ AI เข้าสู่ “AI Winter” หรือ “ฤดูหนาวของ AI” ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 และ 1980 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เงินทุนสนับสนุนและความเชื่อมั่นลดลงอย่างมาก

แต่ในช่วงทศวรรษ 1990 ถึง 2000 การพัฒนาเครือข่ายประสาทเทียม (Artificial Neural Networks) และการเข้าถึงข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) ทำให้ AI เริ่มกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้ง โดยเฉพาะเมื่อ IBM Deep Blue เอาชนะ Garry Kasparov แชมป์หมากรุกโลกในปี 1997

ยุค AI สมัยใหม่ (Modern AI) ตั้งแต่ปี 2010 เป็นต้นมา AI ได้เข้าสู่ยุคทองอย่างแท้จริง ด้วยเทคโนโลยี Machine Learning และ Deep Learning ที่สามารถเรียนรู้จากข้อมูลจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกับการประมวลผลที่เร็วขึ้นด้วย GPU (Graphics Processing Unit) ทำให้เกิดการประยุกต์ใช้ AI ในวงกว้าง

แนวโน้มในอนาคตของ AI ยังคงพัฒนาไปอย่างต่อเนื่องสู่ Artificial General Intelligence (AGI) หรือ “AI ที่ฉลาดเท่ามนุษย์ในทุกด้าน” ซึ่งยังอยู่ในขั้นทดสอบและวิจัย แนวโน้มในอนาคตจะเน้นที่การรวม AI กับเทคโนโลยีอื่น เช่น IoT, 5G, และหุ่นยนต์ เพื่อสร้างระบบอัตโนมัติที่ชาญฉลาดอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็มีการพูดถึงความเสี่ยงด้านจริยธรรม ความเป็นส่วนตัว และความเหลื่อมล้ำที่ AI อาจก่อให้เกิดขึ้น (บุญเลิศ อรุณพิบูลย์, 2565).

1.2 ความหมายของ ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI)

บุปผา บันลือเสนา (2566) ได้ให้ความหมายของปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) ไว้ว่า เป็นศาสตร์และเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครื่องจักรหรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ที่สามารถเลียนแบบความสามารถของมนุษย์ เช่น การคิด การเรียนรู้ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา โดยระบบ AI จะสามารถเรียนรู้จากข้อมูล ปรับตัว และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้ AI มีศักยภาพในการทำงานที่ซับซ้อนแทนมนุษย์ได้

Nilsson (1998) กล่าวว่า AI หมายถึง "วิทยาการของการทำให้เครื่องจักรฉลาด" ซึ่งครอบคลุมถึงการเขียนโปรแกรมที่มีพฤติกรรมคล้ายมนุษย์ เช่น การวางแผน การเข้าใจภาษา การรับรู้ภาพ และการตัดสินใจอัตโนมัติ ขณะที่ Russell & Norvig (2021) อธิบายว่า AI ประกอบด้วยการสร้าง "agent" ที่สามารถรับข้อมูลจากสิ่งแวดล้อมและกระทำตอบสนองอย่างเหมาะสม

1.3 ประเภทของเทคโนโลยี AI ในปัจจุบัน

ประเภทของ AI สามารถแบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ คือ ประเภทที่หนึ่ง ปัญญาประดิษฐ์แบ่งตามความสามารถ ได้แก่ Artificial Narrow Intelligence (ANI) หรือ Weak AI เป็นระบบ AI ประเภทที่สามารถทำงานแทนมนุษย์ได้เพียงบางอย่างเท่านั้น และจำกัดอยู่แค่ในวงแคบ คือต้องเป็นงาน หรือทักษะที่ได้รับการโปรแกรมชุดคำสั่งมาเท่านั้น ไม่สามารถทำงานนอกเหนือจากนั้นได้ และไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งนั่นคือ AI ที่เราใช้กันอยู่ในทุกวันนี้ เช่น BellaBot หุ่นยนต์บริการที่เห็นได้ในร้านอาหารต่างๆ Artificial General Intelligence (AGI) หรือ Strong AI เป็นระบบ AI ประเภทที่มีสติปัญญา และความสามารถในการทำงานต่างๆ ได้เทียบเท่ากับสมองมนุษย์สามารถคิดวิเคราะห์ วางแผน และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เข้าใจเรื่องที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ ยังสามารถเรียนรู้ประสบการณ์จากอดีตได้เหมือนมนุษย์ แต่ในปัจจุบันยังไม่สามารถพัฒนา AI ประเภทนี้ได้สำเร็จ ซึ่ง AI ประเภทนี้อาจเป็นภัยต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ได้เช่นกัน Artificial Super Intelligence (ASI) เป็นระบบ AI ประเภทที่มีปัญญาเหนือกว่ามนุษย์ ซึ่งปัจจุบันยังไม่สามารถพัฒนา AI ในระดับนี้ขึ้นมาได้ ส่วนมากจะเป็นไอเดียที่เกิดขึ้นในสื่อต่างๆ มากมาย เช่น ภาพยนตร์ ซีรีส์ นวนิยาย หรือเกม โดยไอเดียที่เกิดขึ้นเป็นแนวคิดเรื่องเครื่องจักรสามารถยึดครองโลกได้

ประเภทที่สอง ปัญญาประดิษฐ์แบ่งตามฟังก์ชันการทำงาน ได้แก่ Reactive Machines เป็นระบบ AI ที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีความสามารถจำกัด ไม่มีหน่วยความจำเป็นของตัวเอง ไม่สามารถดึงข้อมูลเก่ามาพัฒนาในการตัดสินใจให้ดีขึ้นได้ ไม่สามารถสร้างการอนุมานจากข้อมูล เพื่อประเมินการกระทำในอนาคตได้ ทำได้แค่ปฏิกิริยาโต้ตอบกับสถานการณ์ตรงหน้าเท่านั้น เช่น การเล่นเกมหมากรุก เป็นต้น Limited Theory เป็นระบบ AI ที่ตรงกันข้ามกับประเภท Reactive Machines โดยสิ้นเชิง เพราะสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ มีหน่วยความจำ แต่มีจำกัด สามารถดึงข้อมูลเก่ามาตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาในอนาคต

ได้ ซึ่งยังมีข้อมูลมาก ระดับความถูกต้องแม่นยำก็จะยิ่งสูงขึ้นเรื่อยๆ เช่น รถยนต์ AI ใช้เซ็นเซอร์เพื่อระบุผู้คนที่เดินข้ามถนน สัญญาณไฟจราจร และอื่นๆ เพื่อให้การตัดสินใจในการขับเคลื่อน และป้องกันการเกิดอุบัติเหตุได้ Theory of Mind การทำงานของ AI ประเภทนี้ คือ สามารถเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึก วัฒนธรรม และความเชื่อต่างๆ ของมนุษย์ได้ เหมือนตัวอย่าง AI ที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์เรื่อง Her (2013) AI ที่สามารถรับรู้ความรู้สึก และพูดคุยได้ ซึ่งในปัจจุบันยังไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาได้จริง และยังต้องใช้เวลามากในการค้นคว้าและพัฒนา หากในอนาคต AI ประเภทนี้พัฒนาได้สำเร็จ AI ประเภทนี้อาจสามารถทำนายพฤติกรรมล่วงหน้าได้ เหมือนการจำลองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ผ่านการทำความเข้าใจความรู้สึกที่เกิดขึ้นตรงหน้า และ Self-awareness เป็นระบบ AI ขั้นสูงสุด สามารถมีอารมณ์ ความรู้สึก ความเชื่อ และมีความต้องการเป็นของตัวเอง รวมถึงสามารถคิดตัดสินใจ เลือก และกระทำการต่างๆ ได้ด้วยตนเองทั้งหมด เช่นตัวอย่าง AI ในภาพยนตร์เรื่อง Chappie (2015) AI ที่สามารถเรียนรู้ความรัก และเรียนรู้ในการมีชีวิตอยู่ ซึ่งในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาได้เช่นเดียวกับประเภท Theory of Mind ซึ่ง AI ประเภทนี้มีความก้าวกระโดดกว่าทฤษฎีความคิดของ AI เป็นอย่างมาก ตั้งแต่การทำความเข้าใจอารมณ์ ไปสู่การตระหนักรู้ในสถานะของตนเอง การคาดการณ์ความรู้สึกของผู้อื่นได้ และมนุษย์เรายังห่างไกลจาก AI ประเภทนี้มาก (บุปผา บันลือเสนาะ, 2566).

1.4 หลักการทำงานของ AI

ระบบ AI ทำงานโดยการรับข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และประมวลผล เพื่อให้ได้ผลตอบกลับมา ไม่ว่าจะผ่านการใช้คำพูด ข้อความ หรือการกระทำต่างๆ ผลที่ตอบกลับมาก็อยู่ที่ว่าเราต้องการให้ตอบกลับมาเป็นแบบไหน และเอาผลลัพธ์นั้นมาใช้ประโยชน์ให้ตรงกับจุดประสงค์ของเรา อีกทั้งยังสามารถใช้รูปแบบการทำงานนี้เพื่อคาดการณ์สถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อในอนาคตได้ เช่น แชทบอทที่ตอบข้อความอัตโนมัติได้เหมือนกับคน หรือความสามารถในการจดจำภาพ ซึ่งการทำงานของระบบทั้งหมดนั้นต้องถูกเขียนโปรแกรมขึ้นมา โดยการเขียนโปรแกรมของ AI นั้นจะเน้นไปที่ทักษะการรับรู้ต่างๆ ทั้งด้านการเรียนรู้ (Learning) โดยจะเน้นไปที่การรับข้อมูล และสร้างกฎสำหรับการเปลี่ยนเป็นข้อมูลที่น่าไปใช้ได้จริง ซึ่งกฎนั้นเรียกว่า อัลกอริทึม (Algorithms) คือ กระบวนการแก้ปัญหาที่อธิบายเป็นขั้นตอนไว้อย่างชัดเจน การใช้เหตุผล (Reasoning) เน้นการตัดสินใจเลือกอัลกอริทึมที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ การแก้ไขข้อผิดพลาด (Self-correction) ในส่วนนี้จะได้รับการออกแบบเพื่อปรับแต่งอัลกอริทึมให้วิเคราะห์ได้อย่างละเอียด เพื่อรับประกันว่าจะได้ผลลัพธ์ที่แม่นยำที่สุด การมีความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) เป็นส่วนที่ใช้เครือข่ายประสาทเทียม อิงตามกฎ วิธีทางสถิติ และเทคนิคอื่นๆ เพื่อให้สามารถสร้างภาพใหม่ๆ เพลงใหม่ หรือแนวคิดใหม่ๆ ได้

1.5 ประโยชน์หลักของการนำ AI มาใช้ในการสอน

การเรียนรู้แบบรายบุคคล AI สามารถวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคน และปรับเนื้อหาการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการและความสามารถของแต่ละบุคคล ทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดภาระงานครู AI สามารถช่วยทำงานที่ซ้ำซากและใช้เวลานาน เช่น การให้คะแนน การจัดตารางเรียน หรือการสร้างสื่อการสอน ช่วยให้ครูมีเวลามากขึ้นในการเตรียมการสอนและให้ความสนใจกับนักเรียนเป็นรายบุคคล เพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ AI สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ตามความสะดวก และเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้หลากหลายมากขึ้น การประเมินผลที่แม่นยำ AI สามารถช่วยในการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดย บุญเลิศ อรุณพิบูลย์ (2565) ได้ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับจุดแข็งและจุดอ่อนของนักเรียนแต่ละคน การสร้างสรรค์เนื้อหาการสอน AI ช่วยให้ครูสามารถสร้างเนื้อหาการสอนที่น่าสนใจและหลากหลายมากขึ้น ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการเรียนรู้ การเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ AI สามารถทำหน้าที่เป็นติวเตอร์เสมือนจริง ช่วยตอบคำถามและให้ข้อเสนอแนะแก่นักเรียนได้ทันที และการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 AI ช่วยส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และทักษะทางดิจิทัล

2. การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ การวัดผลประเมินผล

บุญเลิศ อรุณพิบูลย์ (2565) อธิบายไว้ว่า ในศตวรรษที่ 21 เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในหลากหลายด้าน รวมถึงระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นทักษะจำเป็นต่อการสื่อสารในระดับนานาชาติ ผู้เรียนจำนวนมากประสบปัญหาด้านความแตกต่างของพื้นฐาน ความสามารถในการใช้ภาษา และความเข้าใจในเนื้อหาที่แตกต่างกัน การใช้ AI เช่น Chatbot, ระบบแนะนำบทเรียนอัจฉริยะ (Adaptive Learning), ระบบตรวจคำผิดอัตโนมัติ และการประเมินผลแบบ Real-time สามารถเข้ามาช่วยลดช่องว่างทางการเรียนรู้ และส่งเสริมการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล

นอกจากนี้ AI ยังช่วยครูในการวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ของนักเรียน ช่วยลดภาระงานซ้ำซ้อน และทำให้การสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จึงเป็นที่น่าสนใจว่า AI มีบทบาทสำคัญเพียงใดต่อการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในยุคปัจจุบัน

บริบทของการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21 มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การฟัง (Listening), การพูด (Speaking), การอ่าน (Reading) และการเขียน (Writing) โดยเน้นการสื่อสาร การคิดเชิงวิเคราะห์ และการใช้ภาษาในสถานการณ์จริง

อย่างไรก็ตาม ระบบการสอนแบบดั้งเดิมมักใช้วิธีการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนขาดการมีส่วนร่วม ขาดโอกาสในการฝึกฝนเฉพาะราย และเน้นการท่องจำมากกว่าการใช้ภาษาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2564) ชี้ว่า ผู้เรียนจำนวนมากยังไม่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้แม้เรียนมาหลายปี

แนวทางการวัดผลและประเมินผล การประเมินผลมีทั้งแบบ Summative Assessment (ประเมินปลายภาค/ปลายหน่วย) และ Formative Assessment (การประเมินระหว่างเรียน) เช่น การทำแบบฝึกหัด การสอบปากเปล่า การให้คะแนนจากผลงาน และแฟ้มสะสมงาน (Portfolio)

วิเคราะห์ปัญหาการวัดผลแบบเดิม การวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้ข้อสอบเขียนมากเกินไป ไม่วัดทักษะพูด-ฟังจริง ประเมินทุกคนด้วยแบบเดียวกัน ไม่เหมาะสมกับความแตกต่างรายบุคคล ใช้เวลามากในการตรวจข้อสอบ ทำให้การประเมินล่าช้า

บุพผา บรรลือเสนาะ (2566) กล่าวว่าระบบการวัดผลในปัจจุบันควรมีความหลากหลาย แม่นยำ และทันเวลา ซึ่ง AI สามารถเข้ามาช่วยให้การประเมินผลมีประสิทธิภาพมากขึ้นเป็นความจำเป็นของเทคโนโลยีในระบบนี้

2.1 แนวคิดหลักในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ

- Communicative Language Teaching (CLT) เป็นแนวคิดที่เน้นการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ นักเรียนจะต้องฝึกใช้ภาษาในสถานการณ์จริงหรือใกล้เคียงจริง โดยอาศัยกิจกรรม เช่น การจำลองสถานการณ์ (role play), การทำงานกลุ่ม (group work), และการอภิปราย (discussion)
- Task-Based Learning (TBL) เป็นการเรียนรู้ผ่านการทำภาระงาน (tasks) ซึ่งมักเป็นภารกิจที่ใช้ในชีวิตจริง เช่น การเขียนอีเมล การวางแผนท่องเที่ยว หรือการให้ข้อมูล ทำให้นักเรียนได้ใช้ภาษาอย่างเป็นธรรมชาติ
- Content and Language Integrated Learning (CLIL) คือการสอนเนื้อหาวิชาอื่น ๆ (เช่น วิทยาศาสตร์ หรือคณิตศาสตร์) โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลาง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาไปพร้อมกับสาระอื่น ๆ อย่างมีบริบท
- Blended Learning และ E-Learning การนำเทคโนโลยีเข้ามาร่วมในชั้นเรียน เช่น การเรียนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การใช้สื่อมัลติมีเดีย และแอปพลิเคชันช่วยฝึกภาษาอังกฤษ เช่น Duolingo, BBC Learning English หรือ Google Classroom

2.2 ประเภทของการวัดและประเมินผล

ประเภทของการวัดและประเมินผล ได้แก่ การประเมินก่อนเรียน (Pre-assessment) ใช้เพื่อวิเคราะห์พื้นฐานและความพร้อมของผู้เรียน เช่น การทดสอบระดับภาษา (Placement Test) การประเมินระหว่างเรียน (Formative Assessment) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) แก่ผู้เรียน

เช่น การตรวจงาน การสังเกตพฤติกรรม การตอบคำถามในชั้นเรียน การประเมินหลังเรียน (Summative Assessment) เป็นการประเมินที่เกิดขึ้นเมื่อจบหน่วยการเรียนรู้หรือภาคเรียน เช่น การสอบปลายภาค สอบข้อเขียน สอบพูด และการทำโครงการ และการประเมินแบบทางเลือก (Alternative Assessment) เช่น แฟ้มสะสมงาน (Portfolio), การประเมินตนเอง (Self-assessment), และการประเมินจากเพื่อน (Peer assessment) เพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบและการสะท้อนผลการเรียนรู้

3. บทบาทของ AI ในด้านการเรียนการสอน

3.1 บทบาทของ AI ในการช่วยสอนภาษาอังกฤษ

AI มีบทบาทสำคัญในการช่วยจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นในหลายมิติ ได้แก่ การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) AI สามารถวิเคราะห์ความสามารถ จุดแข็งจุดอ่อนของผู้เรียนแต่ละคน และปรับเนื้อหาให้เหมาะสม เช่น ระบบ Duolingo และ LingQ สามารถปรับระดับคำศัพท์หรือบทเรียนอัตโนมัติ บุปผา บรรลือเสนาะ (2566) ยืนยันว่า AI ช่วยให้ครูออกแบบการสอนตามความสามารถเฉพาะบุคคลได้ดีขึ้น ให้คำแนะนำแบบทันที (Immediate Feedback) เช่น Grammarly, QuillBot สามารถตรวจสอบไวยากรณ์และคำศัพท์ให้ผู้เรียนได้ทันที ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนครูผู้สอน (Teacher Assistance) AI สามารถจัดทำใบงาน ตรวจการบ้าน คัดแยกนักเรียนตามระดับ และเสนอแนะแผนการสอน เช่น โปรแกรม ChatGPT, Microsoft Copilot ตามที่ Chou (2020) ระบุไว้ AI ช่วยลดภาระครูและเพิ่มเวลาในการสื่อสารกับนักเรียน ฝึกทักษะพูดและฟัง AI อย่าง Google Assistant, Chatbots และแอปฝึกออกเสียงอย่าง Elsa Speak ช่วยให้นักเรียนฝึกสนทนาและออกเสียงได้ถูกต้องนักเรียนสามารถฝึกซ้ำได้หลายครั้งโดยไม่ต้องพึ่งครู สร้างแรงจูงใจในการเรียน การใช้ AI ผ่านเกม ภาษา หรือการโต้ตอบแบบจำลองสนทนา ทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกกับการเรียนภาษาอังกฤษ เช่น Kahoot!, Quizizz ซึ่งมีระบบวิเคราะห์ผลอัตโนมัติ

3.2 บทบาทของ AI กับการศึกษา

บุญเลิศ อรุณพิบูลย์ (2565) อธิบายว่า ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในทุกมิติของชีวิตประจำวัน ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในภาคการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนการสอน การบริหารจัดการ การวัดและประเมินผล ตลอดจนการพัฒนาทักษะผู้เรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคมในศตวรรษที่ 21

AI กับการเรียนการสอน AI ช่วยเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนจากแนวทางแบบเดิม (Traditional Learning) สู่รูปแบบการเรียนรู้แบบรายบุคคล (Personalized Learning) ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เรียนแต่ละคน AI สามารถออกแบบเนื้อหาและกิจกรรมที่สอดคล้องกับศักยภาพ จุดอ่อน จุด

แข็ง และความสนใจของผู้เรียน เช่น แพลตฟอร์มอย่าง Squirrel AI, Knewton, หรือ Khan Academy ที่ใช้ระบบ Adaptive Learning ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในระดับและจังหวะที่เหมาะสมกับตนเอง

AI กับการวัดผลและประเมินผล AI ยังมีบทบาทในการช่วยประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง แม่นยำ และรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นการประเมินทักษะการเขียนผ่านระบบตรวจเรียงความอัตโนมัติ (Automated Essay Scoring) เช่น Write & Improve หรือ Grammarly หรือการประเมินการพูดผ่านเทคโนโลยี Speech Recognition เช่น ELSA Speak หรือ IELTS AI-based Speaking Assessment ช่วยลดภาระครู และให้ผลการประเมินที่เที่ยงตรงมากขึ้น

AI กับการสนับสนุนครูและผู้บริหาร AI ยังช่วยอำนวยความสะดวกด้านการวางแผนการสอน การจัดตารางเรียน การวิเคราะห์ผลการเรียนของนักเรียนในภาพรวม และช่วยคาดการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เช่น การเรียนไม่ทัน หรือการขาดเรียนบ่อย เพื่อให้ครูสามารถดูแลนักเรียนได้ตรงจุดยิ่งขึ้น

AI กับการเข้าถึงการศึกษา AI ทำให้การเรียนรู้ไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียนอีกต่อไป ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้จากทั่วโลกได้ตลอด 24 ชั่วโมง ผ่านผู้ช่วยดิจิทัล เช่น ChatGPT, Google Bard หรือแอปการเรียนรู้ที่ใช้ AI ช่วยอธิบายเนื้อหา ทำแบบฝึกหัด หรือสรุปบทเรียน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของการเรียนทางไกล หรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-directed Learning)

ข้อควรระวังและจริยธรรม แม้ AI จะมีประโยชน์มากมาย แต่ก็มีข้อควรระวัง เช่น ความถูกต้องของข้อมูล ความเป็นส่วนตัวของผู้เรียน การพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไป และปัญหาทางจริยธรรม เช่น การใช้ AI ช่วยทำงานแทนนักเรียนอย่างไม่เหมาะสม จึงจำเป็นต้องใช้ AI ควบคู่กับการกำกับดูแลและจริยธรรมทางการศึกษา

4. AI กับการวัดผลภาษาอังกฤษและผลกระทบของ AI ต่อการศึกษา

4.1 AI ในการวัดผลภาษาอังกฤษ

AI สามารถประเมินผลทักษะภาษาอังกฤษได้อย่างครอบคลุมและแม่นยำ โดยเฉพาะในด้านที่ระบบเดิมมักวัดไม่ได้ เช่น การวิเคราะห์รูปแบบการเขียน หรือการฟัง - พูดแบบโต้ตอบ

ประเภทของการวัดผลโดย AI ได้แก่ ระบบให้คะแนนอัตโนมัติ (Automated Scoring Systems) เช่น ETS SpeechRater หรือ e-Rater ซึ่งใช้วัดการพูดและการเขียนภาษาอังกฤษ โดยพิจารณาไวยากรณ์ ความสั่นไหว การเชื่อมโยงเนื้อหา Zhang & Williamson (2017) ชี้ว่า AI สามารถให้คะแนนได้ใกล้เคียงกับผู้ประเมินมนุษย์ การประเมินแบบต่อเนื่อง (Formative Assessment) เช่น Chatbots ที่โต้ตอบและให้คะแนนตามพฤติกรรม หรือแอปภาษาอังกฤษที่วัดผลหลังเรียนแต่ละบท ผู้เรียนสามารถติดตามพัฒนาการของตนได้ทันที การตรวจสอบความเข้าใจด้วย NLP AI สามารถวิเคราะห์คำตอบปลายเปิด และให้ข้อเสนอแนะเฉพาะเจาะจง เช่น ระบบ OpenAI, Grammarly Business การวิเคราะห์ข้อมูลการเรียนรู้ (Learning Analytics)

4.2 รูปแบบการวัดผลภาษาอังกฤษที่ใช้ AI

รูปแบบการวัดผลภาษาอังกฤษที่ใช้ AI ประกอบด้วย การประเมินผลการเขียน (Writing Assessment) ระบบ AI สามารถวิเคราะห์เรียงความของผู้เรียนได้ในระดับลึก โดยพิจารณาทั้งการใช้คำศัพท์ โครงสร้างประโยค ความสอดคล้องของเนื้อหา และความถูกต้องทางไวยากรณ์ ระบบเหล่านี้สามารถให้คะแนนเบื้องต้น และแนะนำการปรับปรุงที่เฉพาะเจาะจงได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประเมินผล การพูด (Speaking Assessment) ระบบรู้จำเสียงพูด (Speech Recognition) ที่ขับเคลื่อนด้วย AI ใช้เทคโนโลยีเพื่อวิเคราะห์สำเนียง การออกเสียง ความสับสนในการพูด และโครงสร้างภาษา ระบบเหล่านี้สามารถให้คะแนนโดยอิงจากมาตรฐาน CEFR ได้อย่างแม่นยำ การประเมินผลการอ่านและฟัง (Reading & Listening Comprehension) AI สามารถสร้างแบบทดสอบที่ปรับระดับความยากตามความสามารถของผู้เรียน (adaptive testing) ซึ่งมีระบบ AI คอยประเมินทักษะการอ่านและฟัง พร้อมเสนอแบบฝึกที่เหมาะสมกับระดับจริงของผู้เรียน และการประเมินแบบต่อเนื่อง (Formative Assessment) แพลตฟอร์มการเรียนภาษาอังกฤษ ใช้ AI ติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนในแต่ละบทเรียน และสร้างแบบทดสอบหรือคำถามเพื่อวัดความเข้าใจได้ทันที ทำให้การประเมินเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ต้องรอจนถึงปลายภาค

4.3 ผลกระทบของ AI ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษา

การพัฒนาและประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาในระดับโครงสร้างและกระบวนการเรียนรู้ โดยมีทั้งผลกระทบเชิงบวกที่สร้างโอกาสใหม่ ๆ ให้กับครู นักเรียน และผู้บริหารสถานศึกษา รวมถึงผลกระทบเชิงลบหรือความท้าทายที่ควรพิจารณาอย่างรอบด้าน ได้แก่ ด้านที่หนึ่ง ผลกระทบเชิงบวกของ AI ต่อการศึกษา คือ การเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Personalized Learning) AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เรียนแต่ละคนเพื่อปรับเนื้อหา รูปแบบการสอน และความเร็วของบทเรียนให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างแม่นยำ เช่น ระบบ Squirrel AI หรือ DreamBox Learning ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การช่วยประเมินผลอย่างแม่นยำและรวดเร็ว ระบบ AI สามารถตรวจงานเขียน ตรวจการพูด หรือประเมินทักษะต่าง ๆ ได้โดยอัตโนมัติ เช่น Write & Improve หรือ Grammarly ทำให้ครูประหยัดเวลาในการตรวจงาน และผู้เรียนได้รับข้อเสนอแนะทันที การลดภาระครู และเพิ่มบทบาทครูในด้านอื่น AI เข้ามาช่วยในด้านการเตรียมสื่อการสอน จัดแผนการเรียน วิเคราะห์ผลการเรียน และจัดเก็บข้อมูลพฤติกรรมเรียนของนักเรียน ทำให้ครูมีเวลามากขึ้นในการสื่อสารและเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทั่วโลก AI ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงคอร์สเรียน บทเรียนแบบโต้ตอบ และทรัพยากรระดับนานาชาติ เช่น Khan Academy, Coursera หรือ YouTube ที่ใช้ AI แนะนำบทเรียนตามความสนใจและความรู้ของผู้เรียน และการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ทักษะด้านดิจิทัล การคิดวิเคราะห์ การสื่อสารกับ AI และการแก้ปัญหาผ่านการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยี AI ซึ่งจำเป็นต่อโลกการทำงานในอนาคต

ด้านที่สอง ผลกระทบเชิงลบและข้อกังวล ได้แก่ การพึ่งพา AI มากเกินไป ผู้เรียนอาจพึ่งพาคำตอบจาก AI แทนที่จะใช้กระบวนการคิดของตนเอง ทำให้ขาดการพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์ วิจัยญาณ และความคิดสร้างสรรค์ ความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี ผู้เรียนในบางพื้นที่อาจไม่มีอุปกรณ์หรืออินเทอร์เน็ตที่เพียงพอสำหรับเข้าถึงระบบ AI ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเรียนรู้ (Digital Divide) ปัญหาด้านความเป็นส่วนตัวและข้อมูล การใช้ AI ต้องอาศัยข้อมูลผู้เรียนจำนวนมาก ซึ่งหากไม่มีระบบจัดเก็บหรือควบคุมที่เหมาะสม อาจนำไปสู่การรั่วไหลของข้อมูลส่วนบุคคล ความแม่นยำและอคติของระบบ AI ระบบ AI ที่ออกแบบโดยมนุษย์อาจมีข้อจำกัดในการเข้าใจความหลากหลายของผู้เรียน เช่น ภาษา วัฒนธรรม หรืออารมณ์ ทำให้ผลการประเมินอาจไม่เที่ยงตรง หรือเกิดอคติต่อบางกลุ่ม และการลดบทบาทของครู แม้ว่า AI จะช่วยครูได้มาก แต่ในบางมุมก็อาจทำให้ผู้บริหารหรือผู้กำหนดนโยบายเข้าใจผิดว่า AI สามารถทดแทนครูได้ทั้งหมด ซึ่งไม่ถูกต้อง เพราะ AI ไม่สามารถแทนที่ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ การปลูกฝังคุณธรรม หรือการสื่อสารทางอารมณ์ได้ (บุญเลิศ อรุณพิบูลย์, 2565).

4.4 ประโยชน์ของ AI ในการวัดผลภาษาอังกฤษ

AI สามารถให้ผลการประเมินแบบเรียลไทม์ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจคำตอบในแบบทดสอบปรนัย การวิเคราะห์ข้อเขียน หรือการประเมินการพูด ทำให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับทันที (Immediate Feedback) ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด (Reflective Learning) ได้ดียิ่งขึ้น แม่นยำและไม่มีอคติ (Objective and Consistent Evaluation) AI มีความสามารถในการให้คะแนนหรือประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ไม่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความลำเอียง หรือทัศนคติของผู้ตรวจแบบมนุษย์ ช่วยลดอคติทางเพศ เชื้อชาติ หรือสำเนียงในระบบการประเมินการพูดและการเขียน AI สามารถปรับระดับความยากของข้อสอบตามความสามารถของผู้เรียนได้แบบอัตโนมัติ ซึ่งเรียกว่า Adaptive Assessment ช่วยให้การประเมินผลมีความเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ระบบของ Pearson English Placement Test จะวิเคราะห์คำตอบของผู้เรียนในแต่ละข้อเพื่อตัดสินว่าข้อต่อไปควรยากหรือง่ายขึ้น และยังสามารถให้คำแนะนำในการพัฒนาทักษะ (Learning Analytics & Feedback) สามารถวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของผู้เรียนได้อย่างละเอียด และเสนอแนวทางปรับปรุงให้เหมาะสมกับความสามารถเฉพาะบุคคล เช่น แนะนำให้ฝึกเรื่อง Tense เพิ่มคำศัพท์ หรือฝึกฟังสำเนียงเฉพาะด้าน

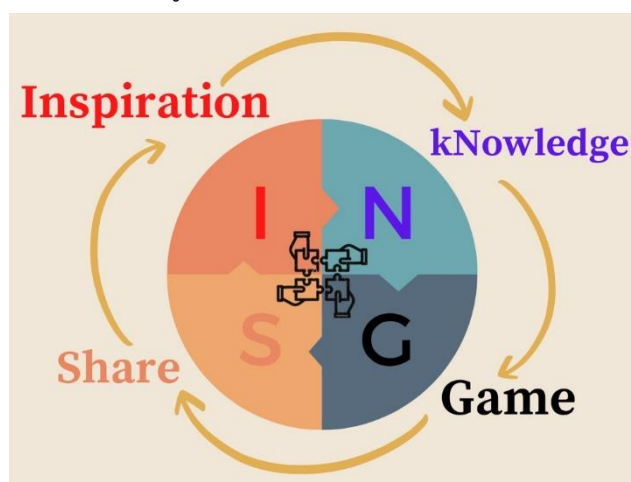
4.5 ข้อจำกัดของการใช้ AI ในการวัดผล

AI เป็นนวัตกรรมที่ล้ำเลิศ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดของการใช้งาน คือ 1. ขาดความเข้าใจเชิงบริบทและอารมณ์ (Lack of Contextual and Emotional Understanding) AI ยังไม่สามารถเข้าใจบริบทเชิงวัฒนธรรม หรือเจตนาที่แฝงอยู่ในการใช้ภาษาได้อย่างลึกซึ้งเหมือนมนุษย์ โดยเฉพาะในการประเมินงานเขียนหรือการพูด ซึ่งมักมีความซับซ้อนทางอารมณ์และบริบท ตัวอย่างเช่น AI อาจไม่เข้าใจการใช้คำ

เปรียบเทียบ อารมณ์ขัน การประชด หรือการใช้ภาษาถิ่นในบทสนทนา ซึ่งอาจส่งผลต่อความแม่นยำในการให้คะแนน 2. ความผิดพลาดจากระบบการรู้จำเสียงหรือคำ (Speech and Text Recognition Errors) AI อาจมีปัญหาในการประเมินการพูดหากเจอสำนวนหรือการออกเสียงที่หลากหลาย โดยเฉพาะในกรณีของผู้เรียนที่ไม่ใช่เจ้าของภาษา เช่น เด็กไทยที่ออกเสียงภาษาอังกฤษไม่ชัด ระบบอาจประเมินต่ำกว่าความสามารถจริง หรือเข้าใจผิดจากคำที่ออกเสียงคล้ายกัน นอกจากนี้ในงานเขียน AI อาจไม่สามารถเข้าใจโครงสร้างประโยคที่สร้างสรรค์ได้อย่างเหมาะสม 3. ความไม่โปร่งใสของอัลกอริทึม (Algorithmic Transparency) ระบบ AI ส่วนใหญ่เป็นกล่องดำ (black-box model) ที่ผู้ใช้ไม่สามารถรู้ได้ว่า AI ใช้เกณฑ์อะไรในการให้คะแนนหรือวิเคราะห์ข้อมูล การขาดความโปร่งใสนี้ทำให้ผู้เรียนและครูไม่สามารถตรวจสอบหรือโต้แย้งผลการประเมินได้อย่างยุติธรรม ซึ่งอาจขัดต่อหลักความยุติธรรมทางการศึกษา 4. ความไม่เท่าเทียมด้านการเข้าถึงเทคโนโลยี (Digital Divide) ไม่ใช่ทุกโรงเรียนหรือผู้เรียนที่มีโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยี AI อย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลหรือประเทศที่ยังพัฒนา ความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยีทำให้ผู้เรียนบางกลุ่มอาจไม่ได้รับประโยชน์จากการวัดผลด้วย AI อย่างเต็มที่ หรืออาจเข้าใจผิดว่าผลการประเมินจาก AI เป็นมาตรฐานสากล ทั้งที่ระบบอาจไม่ได้ถูกออกแบบให้สอดคล้องกับบริบททางภาษาหรือวัฒนธรรมของผู้เรียน และ 5. การพึ่งพา AI มากเกินไป (Over-reliance on Technology) การใช้ AI วัดผลมากเกินไป อาจทำให้ครูและผู้เรียนละเลยทักษะการประเมินโดยใช้วิจารณญาณของมนุษย์ เช่น การเข้าใจเจตนาเบื้องหลังข้อความ หรือการสร้างสรรค์ทางภาษา รวมถึงอาจทำให้ครูพึ่งพาผลประเมินจาก AI โดยไม่ตรวจสอบซ้ำ ซึ่งอาจทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อการเรียนรู้โดยรวม

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา

จากการบทความข้างต้นทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาบทบาทของ AI ในการสอนและวัดผลภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นรูปแบบการสอนแนวใหม่ ด้วยหลักการ INGS Model ดังแผนภาพ



ภาพที่ 1 แสดง INGS Model ดังแผนภาพ

สรุป

กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) เป็นขั้นตอนที่ครูสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักเรียน โดยการพูดคุย โดยยกสถานการณ์เกี่ยวกับบทเรียน โดยใช้ AI สร้างภาพ หรือวิดีโอที่เกี่ยวกับบทเรียน เพื่อให้นักเรียนรู้สึกสนใจและมีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ สร้างจินตนาการให้เด็กๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นสร้างความรู้ (kNowledge) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่นักเรียนจะสร้างความรู้ ซึ่งครูจะมอบหมายหัวข้อให้นักเรียนไปศึกษา ครูอาจแนะนำเว็บไซต์ หรือ Chat GPT เพื่อให้นักเรียนได้สร้าง หรือ ค้นพบองค์ความรู้ด้วยตนเอง และมาแบ่งปันกับเพื่อนในชั้นเรียนผ่านแอปพลิเคชัน Google Classroom

ขั้นที่ 3 ขั้นตรวจสอบผลการเรียนรู้ โดยใช้เกม (Games) เป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบความรู้ว่า นักเรียนเข้าใจบทเรียนหรือไม่ ซึ่งครูใช้เกมเป็นฐาน เช่น Quizizz, Kahoot, Quiz whizzer, หรือ Word wall เป็นต้น AI ในการประเมินข้อสอบเลือกตอบ (Multiple-Choice Questions) ใช้ในการตรวจสอบ คำตอบของนักเรียนจากข้อสอบที่มีตัวเลือก เช่น Scantron หรือ Google Forms

ขั้นที่ 4 ขั้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Share) ในขั้นตอนนี้ครูจะให้นักเรียนแลกเปลี่ยนความรู้กับเพื่อนๆ ในชั้นเรียนและคุณครู โดยครูสามารถใช้ AI เช่น Mentimeter หรือ Padlet ได้ในขั้นนี้ โดยนักเรียนสามารถกดถูกใจและแสดงความคิดเห็นให้กับเพื่อนได้อย่างอิสระ ทั้งนี้ครูผู้สอนยังสามารถนำผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อติดตามนักเรียนที่ยังไม่เข้าใจบทเรียนได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560). สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. (2568). การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- บุญเลิศ อรุณพิบูลย์. (2565). AI กับการประเมินผลในศตวรรษที่ 21. วารสารนวัตกรรมการศึกษา.
- บุปผา บรรลือเสนาะ. (2566). การใช้ปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21. วารสารเทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา, 18(1), 33–47.
- บุปผา บรรลือเสนาะ. (2566). AI กับการศึกษายุคใหม่: ประโยชน์และความท้าทาย. วารสารวิจัยครูศาสตร์, 15(1), 67–80.
- บุปผา บรรลือเสนาะ. (2566). AI กับการวัดผลการเรียนรู้: โอกาสและความท้าทาย. วารสารวิจัยเทคโนโลยีศึกษา.
- บุปผา บรรลือเสนาะ. (2566). AI กับการปฏิรูปการศึกษาไทยในยุคดิจิทัล. วารสารครูศาสตร์ศึกษา, 21(2), 45–58.

- ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2564). การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21. วารสารภาษาและวัฒนธรรม.
- พิชญ์สินี สุวรรณพงศ์. (2563). ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในประเทศไทย. วารสารครุศาสตร์ศึกษา, 11(2), 45–58.
- Chou, P.-N. (2020). Smart education: The role of Artificial Intelligence in English language teaching. Education and Information Technologies.
- Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. Center for Curriculum Redesign.
- Nilsson, N. J. (1998). Artificial Intelligence: A New Synthesis. Morgan Kaufmann.
- Russell, S., & Norvig, P. (2021). Artificial Intelligence: A Modern Approach (4th ed.). Pea
- Susanti, D., & Sari, F. M. (2022). Artificial Intelligence-based Applications in English Learning: A Systematic Review. Journal of English Language Teaching, 10(1), 78–88.
- Zhang, M., & Williamson, D. M. (2017). Automated Scoring in the Classroom: A Review of Applications and Research. Journal of Educational Measurement.

หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน

THE FOUR BHAVANA PRINCIPLES OF COMMUNITY DEVELOPMENT

ศิริรัตน์ เวชยันต์

Sirirat Wetchayan

องค์การบริหารส่วนตำบลไพศาล ตำบลไพศาล อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

Phaisan sub-district, at Prakhon Chai district in Buriram province

of Wat Inthaburpha School

E-mail : siri_p01@hotmail.co.th

Received : March 7, 2026

Revised : April 25, 2026

Accepted : April 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน และเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ เอกสารงานวิจัย บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ และทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผลการศึกษาพบว่า หลักภาวนา 4 เป็นธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญได้ ภาวนา 4 คือ การพัฒนา หรือการเจริญของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย 1. กายภาวนา หรือเจริญกาย 2. สีสภาวนา การพัฒนาศีลหรือความประพฤติ 3. จิตภาวนา การพัฒนาจิตหรือฝึกอบรมจิตใจให้ดีงาม 4. ปัญญาภาวนา ฝึกอบรมปัญญาให้เข้าใจสรรพสิ่ง รู้เท่าทันชีวิต ทำจิตให้อิสระพ้นจากกิเลสในจิตใจ สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชน นำมาเป็นหลักการพัฒนาชุมชนได้ คือ 1. ตามหลักกายภาวนา การพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ตนเอง การดูแลร่างกาย ที่อยู่อาศัยสิ่งแวดล้อม การมีอาชีพและรายได้ 2. ตามหลักสีสภาวนา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย มีความสามัคคี ช่วยลดความขัดแย้ง 3. ตามหลักจิตภาวนา สร้างความสุขจากภายใน มีสติและความรอบคอบพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆ มีจิตใจที่มั่นคง มีทัศนคติเชิงบวกต่ออุปสรรค 4. ปัญญาภาวนา มีความรู้ มีการเรียนรู้ แก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล วิเคราะห์ปัญหาตามข้อเท็จจริง

คำสำคัญ: ภาวนา 4; การพัฒนา; ชุมชน

Abstract

This article explores the Four Bhavana (Fourfold Development) as a framework for building resilient and self-reliant communities. Through a comprehensive literature review, the study finds that these Buddhist principles are vital for sustainable development and quality of life. The framework comprises:

1. Physical Development (Kaya): Focusing on health, environment, and stable livelihoods.
2. Moral Development (Sila): Promoting social discipline, unity, and peaceful coexistence.
3. Mental Development (Citta): Cultivating mindfulness, inner happiness, and emotional resilience.
4. Wisdom Development (Panna): Encouraging rational problem-solving and continuous learning.

In conclusion, integrating the Four Bhavana into community strategies fosters holistic growth and empowers individuals to achieve long-term self-sufficiency.

Keywords: The Four Bhavana principles, Development, Community

บทนำ

ปัญหาของสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัย ซึ่งดูจากสาเหตุหลายปัจจัย ทั้งในเรื่องของเศรษฐกิจ ความเจริญทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลดีมากมาย แต่ในขณะเดียวกันผลกระทบในทางลบในการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ยั่งยืนได้แก่ ความเห็นแก่ตัว ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาความมั่นคงและความปลอดภัยของคนและสังคม ปัญหาการขาดแคลนปัจจัย 4 และอื่นๆ ที่เป็นปัญหาสังคมที่ต้องแก้ไข สิ่งเหล่านี้ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เกิดปัญหาต่อมนุษย์ เมื่อโลกมีความเจริญด้านวัตถุมากยิ่งขึ้นเท่าใด ความเจริญด้านจิตใจของมนุษย์ในสังคมกลับมีความเสื่อมถอยลง เพราะความนิยมในวัตถุ จนเรียกได้ว่า คนในปัจจุบันตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุนิยมก็ว่าได้ เพราะแทบไม่มีกิจกรรมใดๆ ในโลกนี้ซึ่งจะไม่อิงอาศัยสิ่งอำนวยความสะดวกด้านวัตถุนิยม เช่น เครื่องอำนวยความสะดวก สะดวกด้านสื่อสาร มีโทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง เป็นต้น แต่เมื่อวัตถุเจริญก้าวหน้าไปเท่าใด ด้านจิตใจของมนุษย์ก็สับสนวุ่นวายมากเป็นเท่าตัว เพราะไม่สามารถจะพัฒนาตนให้รู้ทันต่อสภาพความจริงได้ มุ่งหาแต่ความสุขปัจจุบันเฉพาะหน้าซึ่งเป็นความสุขชั่วคราวทางกาย โดยไม่ได้มุ่งหวังที่จะพัฒนาตนให้อิสระจากเรื่องเหล่านี้ มีแต่จะแสวงหาเพิ่มเติมไม่มีความอิ่ม แม้พระพุทธองค์ก็ตรัสเตือนไม่ให้เพลิดเพลินด้วยอำนาจแห่งตัณหาความอยาก ดังตรัสไว้ว่า “โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา” การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลัก ภาวนา 4 เป็นแนวทางที่สะท้อนขั้นตอนการพัฒนาชีวิตอย่างเป็นระบบและชัดเจน ช่วยยืนยันว่านี่คือหลักธรรมที่ควรค่าแก่การนำมาปฏิบัติ เพื่อขัดเกลาตนเองให้บริสุทธิ์จากกิเลสและยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ผู้ที่ฝึกฝนตามหลักการนี้จึงเป็นผู้ที่น่ายกย่องเลื่อมใส ทั้งในแง่ของการพัฒนาตนเองและการยกระดับคุณภาพชีวิต จนกลายเป็นแบบอย่างที่ดีแก่การเคารพบูชา ความสำคัญทั้งในด้านการพัฒนาตน การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม และในการรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1) กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย ด้วยการเริ่มต้นที่ตนเอง การพัฒนาร่างกาย ให้มีสุขภาพที่แข็งแรง การดูแลพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยรอบ การมีอาชีพ รายได้ เป็นต้น

2) สีลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติการฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่ผู้อื่น ทำให้สังคมมีความปกติสุข

3) จิตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรม การมีสุขภาพจิตที่ดี สามารถควบคุมตนเองได้และใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข ทำให้สังคมเกิดความปกติสุข

4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิต มีสติคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาในเหตุการณ์ต่างๆ ได้

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ผู้เขียนจึงขอนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการพัฒนาชุมชน อันสามารถที่จะทำให้การพัฒนาตนเองและชุมชนนั้นบังเกิดประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ที่เรียกว่า “ภาวนา 4” เป็นธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนโดยใช้หลักธรรมะ 4 ประการ ได้แก่ กายภาวนา, สีลภาวนา, จิตตภาวนา, และปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาคน พัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและเป็นการส่งเสริมให้คนเป็นคนดี มีคุณภาพดีและมีคุณธรรม เมื่อชุมชนเกิดการพัฒนาก็จะสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม อันจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาคน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในชุมชนนั้นควรได้นำหลักภาวนา 4 เป็นหลักความประพฤติที่ดีที่ชอบ หากบุคคลผู้ที่มีศีลธรรมหรือยึดถือหลักพุทธธรรมย่อมมีคุณธรรมและจริยธรรมประจำใจ ซึ่งจะสะท้อนออกมาผ่านพฤติกรรมและการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เมื่อเรานำหลักพุทธจริยธรรมมาบูรณาการเพื่อส่งเสริมการทำงาน จะประกอบด้วย สีลภาวนา คือการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อสังคมและสิ่งรอบข้าง เช่น การมีความรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และ กายภาวนาคือ การมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การรักษาความสะอาดรับผิดชอบต่อสังคม จิตภาวนา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ เช่น การบริหารสภาพจิตใจให้สงบ มีสติในการแก้ไขปัญหา และปัญญาภาวนา คือ การเสริมสร้างความรู้ความคิดความเข้าใจ และการหยั่งรู้ความจริง เช่น การหมั่นหาความรู้เพิ่มพูนปัญญาให้ตนเองอยู่เสมอ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอหลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชนตามความต้องการของประชาชนและบริบทของชุมชน
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาชุมชนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

การพัฒนา

ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา (Development) คำว่า “การ” หมายถึง งาน สิ่งหรือเรื่องที่ทำ และแปลคำว่า “พัฒนา” หมายถึง ทำให้เจริญ ดังนั้น “การพัฒนา” จึงหมายถึง “การทำให้เจริญ” ซึ่งอาจจะอธิบายความหมายแบบกว้าง ๆ ได้ว่า การพัฒนาเป็นคำกลาง ๆ มิได้มีความหมายในทางดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่กับว่าจะพัฒนาไปทางไหน ให้เกิดอะไรขึ้น ถ้าการพัฒนานั้นประกอบด้วยสติปัญญา นำมาซึ่งประโยชน์สุขอย่างถูกต้องก็เป็นของดี หากเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือ มีต้นเหตุอุปาทานเป็นเจ้าเรือน ก็เรียกว่า เป็นการพัฒนาเพื่อความพินาศ หากใช้วิวัฒนาการไม่ ส่วนคำว่า พัฒนา ตรงกับภาษาบาลีว่า วุฑฺฒน แปลว่า รก ดังพุทธภาษิตว่า นลียา โลกวฑฺฒโน ซึ่งมักแปลกันว่า ไม่พึงเป็นคนรกโลก ซึ่งคนรกโลกก็คือคนที่ทำโลกให้รกไปด้วยสิ่งที่ไม่ดีประโยชน์ ชีวิตของผู้คนจึงไม่มีประโยชน์

คำว่า การพัฒนา นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบคำอื่นก็ได้ เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง และการพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้กันโดยทั่วไป และมีความหมายแตกต่างกันออกไป การพัฒนา เป็นความเจริญเติบโตหรือก้าวหน้า การพัฒนาคือกระบวนการ (Process) ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีโครงสร้างและแบบแผน (Planned and Structured Change) โดยมีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน (Ultimate Goal) ซึ่งอาจดำเนินงานโดยภาครัฐ ภาคเอกชน หรือเป็นความร่วมมือกันของทั้งสองส่วน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในมิติต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การศึกษา สุขอนามัย วัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อให้คนในชุมชนมีขีดความสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา เรียนรู้สุขอนามัย วัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน เพื่อให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกันยังอาจหมายถึงการเรียนรู้และการธำรงไว้ซึ่งทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ชุมชนมีมาตั้งแต่เดิม คือ ภูมิปัญญา ระบบนิเวศ ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม ซาติพันธุ์ศาสนา และภาษาอีกด้วย การพัฒนา คือการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตรา การเปลี่ยนแปลงด้วยสภาวะการพัฒนาเป็นสภาวะ สมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสภาวะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เมื่อการพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชา ทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการ แต่ลักษณะที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้

1) เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงใน ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

2) มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่อง โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

3) การพัฒนามีลักษณะเป็นพลวัต คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่หยุดนิ่ง โดยอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไปหรือรวดเร็วฉับพลัน และจะส่งผลกระทบในวงกว้างหรือเพียงเล็กน้อยก็ได้

4) การพัฒนาต้องมีลักษณะเป็นแผนงานและโครงการที่ชัดเจน ซึ่งเกิดจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้า โดยกำหนดรายละเอียดสำคัญ เช่น จะพัฒนาใคร ในด้านใด ด้วยวิธีการและงบประมาณเท่าใด ตลอดจนระบุผู้รับผิดชอบและกรอบเวลาที่แน่นอน ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่ปล่อยให้เกิดขึ้นเองโดยไม่มี การวางแผนไว้ก่อน

5) การพัฒนาคือมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านสังคม ชนบท การเมือง เศรษฐกิจ หรือชุมชน ต่างก็เป็นกระบวนการที่มีเอกลักษณ์และวิธีการเฉพาะตัวเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ตามบริบทของด้านนั้น ๆ

6) เป็นปฏิบัติการ คือ ภาควิปฏิบัติ ที่ต้องลงมือทำจริงให้เห็นผลสัมฤทธิ์ โดยไม่ได้เป็นเพียงแค่หลักการ ทฤษฎี หรือแนวคิดที่อยู่แค่ในตำราเท่านั้น เพราะการพัฒนาที่แท้จริงต้องเกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง จึงจะเห็นผลตามเป้าหมาย

7) การพัฒนายังเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากน้ำมือมนุษย์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวที่สามารถวางแผน ออกแบบโครงการ และคิดค้นวิธีพัฒนาตนเองรวมถึงสิ่งรอบตัวได้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงใดๆ หากไม่ได้เกิดจากความตั้งใจและการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนา แม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนามาก็ตาม

8) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นย่อมนำมาซึ่งความพึงพอใจและความสุขของทั้งบุคคลและสังคม เพราะแก่นแท้ของการพัฒนาคือเรื่องของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข

9) การพัฒนาที่แท้จริงต้องมีเกณฑ์หรือตัวชี้วัดที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถจำแนกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นนับเป็นการพัฒนาที่มีคุณภาพหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนา ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงคนและชุมชนให้ดีขึ้น โดยใช้พลังและความร่วมมือจากคนในชุมชนและหน่วยงานของรัฐและองค์กรในชุมชน เพื่อประโยชน์ของมนุษย์และ

ธรรมชาติ รวมถึงการสร้างสรรค์ชุมชนให้เกิดความก้าวหน้าและความยั่งยืน ทั้งในด้านคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและสิ่งแวดล้อม ส่วนแนวคิดในการพัฒนาชุมชนนั้นได้มีมานานแล้ว โดยเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่สมาชิกในชุมชนมีเพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของกลุ่มหรือชุมชนมีมากขึ้น เกิดมีผู้นำ ผู้ตาม ผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครองเพิ่มมากขึ้น มีกลุ่มที่เจริญกว่าและกลุ่มผู้ด้อยกว่า ดังนั้นเมื่อเกิดมีกลุ่มในลักษณะที่สัมพันธ์กันมากขึ้น จึงทำให้ต้องมีการจัดระบบการดำเนินชีวิตร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ร่วมกันของแต่ละฝ่าย จึงทำให้เกิดมีแนวความคิดในการจัดระบบการดำเนินชีวิตร่วมกันในชุมชน หลักในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนตามแนวทางของ กรมการพัฒนาชุมชนจะต้องยึดหลักที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. หลักความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน (Dignity and the Potential) และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาจะต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้ความรู้ ความสามารถที่จะปรับปรุง พัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้น แนะนำส่งเสริม

2. หลักการพึ่งตนเองของประชาชน (Self-Reliance) นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่า ต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ การสร้างความเข้มแข็งจากภายในชุมชนเพื่อให้ประชาชนนำการพัฒนาด้วยตนเอง โดยมีรัฐบาลคอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเฉพาะในส่วนที่เกินกำลังหรือขีดความสามารถของคนในพื้นที่เท่านั้น

3. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทสำคัญ ตั้งแต่ร่วมเสนอความคิด ตัดสินใจ วางแผน ลงมือทำ ตลอดจนติดตามและประเมินผลในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง

4. หลักประชาธิปไตย (Democracy) ในการทำงานพัฒนาชุมชนซึ่งจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจและทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกันภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

สรุปได้ว่า ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนและหลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนดังกล่าวจะเป็นพลังสำคัญ ที่จะบันดาลให้งานบรรลุผลสำเร็จสมความมุ่งหมายมาจากประชาชน โดยเชื่อว่าคนทุกคน มีพลังและความปรารถนาที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตของตนให้มีมาตรฐานสูงขึ้น การกระตุ้นเตือนและและการสะกิดปลังดังกล่าวจะเป็นผลให้มีการขุดค้นและนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนชนบทไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชุมชนในทุก ๆ ด้านพร้อมกัน ปรัชญา การพัฒนาชุมชนจึงยึดถือว่า “ถ้าเรายังช่วยให้ประชาชนได้บรรลุถึงความปรารถนาหรือความสุขในชีวิตได้มากเท่าใด ก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดีตามเท่านั้น” และการช่วยเหลือในลักษณะนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของเพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วยกัน จุดมุ่งหมายและขอบข่ายของการพัฒนาชุมชน จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาคน พัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่

ชุมชนและเป็นการส่งเสริมให้คนเป็นคนดี มีคุณภาพดีและมีคุณธรรม เมื่อชุมชนเกิดการพัฒนาแล้วก็จะสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ สร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมส่วนรวม อันจะส่งผลให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาคน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านต่าง ๆ ในชุมชนนั้น

หลักภาวนา 4

ภาวนา 4 คือ การพัฒนา หรือการเจริญของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย การพัฒนากาย หรือเจริญกาย การพัฒนาศีลหรือความประพฤติ การพัฒนาจิตหรือฝึกอบรมจิตใจให้ดีงาม และการพัฒนาปัญญาหรือฝึกอบรมปัญญาให้เข้าใจสรรพสิ่ง รู้เท่าทันชีวิต ทำจิตให้อิสระพ้นจากกิเลสในจิตใจ เป็นการพัฒนาระบบองค์รวมแห่งการดำเนินชีวิตของคนให้เจริญงอกงามขึ้น อย่างประสานสัมพันธ์สอดคล้อง ส่งผลเกื้อกูลกันไปด้วยดีทั้งระบบ

ความหมายของภาวนา 4

ภาวนา 4 (การเจริญ, การทำให้เป็นให้ดีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา) หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีคำว่า ภาวนาเป็น คำนามในภาษาบาลีที่มีรูปกริยาศัพท์เป็นภาเวติ มีความหมายตรงกับคำว่า วาพเตติ นั่นคือ วัฒนาหรือการพัฒนาที่ใช้ในภาษาไทยคำว่าภาวนาในคำสอนของพระพุทธเจ้า หมายถึงการทำให้ดีขึ้นเป็นขึ้นการทำให้เกิดขึ้นการเจริญการบำเพ็ญการฝึกอบรมการพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ยังไม่มี ให้ดีขึ้นโดยมีความหมายที่ครอบคลุมถึงการปฏิบัติธรรมทั้งหมด นอกจากนั้นคำว่า ภาวนา แปลว่า การเจริญ การอบรม การทำให้มี และภาวนาเป็นบุญอย่างหนึ่งที่เกิดจากการภาวนา ภาวนา หมายถึงการเจริญ การทำให้มี ให้เป็นในการพัฒนาฝึกฝนอบรมตนใน 4 ด้าน คือ

- 1) กายภาวนาเป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านกาย การพัฒนาร่างกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลาย
- 2) สีลภาวนาเป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านพฤติกรรม การพัฒนาพฤติกรรมให้รู้จักติดต่อกับความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม
- 3) จิตภาวนาเป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านจิตใจ การพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิมั่นคง ตั้งมั่นในคุณธรรมแห่งตนโดยไม่คลอนแคลอน
- 4) ปัญญาภาวนาเป็นการฝึกอบรมพัฒนาทางด้านปัญญา การพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดพิจารณา สามารถเข้าใจได้ตามความเป็นจริงในสิ่งรอบข้างที่เกิดขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับภาวนา 4

หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนานั้นมีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้จริงและยังสามารถพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ดีได้ในลักษณะที่เป็นทั้งสัมมาชีพและ

สัมมาปฏิบัติได้ เพื่อความสงบสุขของสังคมส่วนรวมและสังคมโลก จำเป็นต้องพัฒนาร่วมกันตามภาวะที่สมบูรณ์ของมนุษย์ ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

1. กายภาวนา (การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. สีสภาวนา (การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

3. จิตภาวนา (การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขันนหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4. ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

ในบาลีที่มา ท่านแสดงภาวนา 4 นี้ ในรูปที่เป็นคุณสมบัติของบุคคล จึงเป็น ภาวนิกาย ภาวนิสัย ภาวนิจิต ภาวนิปัญญา (ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว) บุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์ โดยหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา มีที่มาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมักแสดงในรูปที่เป็นคุณสมบัติของบุคคลผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว มีความสำคัญทั้งในด้านการพัฒนาตน, การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม และในการรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่

การประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวนา 4 นั้นเป็นการแสดงให้เห็นแต่ละขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาการของชีวิตอย่างชัดเจน เป็นเครื่องยืนยันว่า หลักภาวนาเป็นหลักคำสอนที่ควรค่าแก่การรับมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้บริสุทธิ์จากกิเลสยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้ที่ปฏิบัติตามหลัก ภาวนา 4 จึงเป็นผู้ที่น่ายกย่องเลื่อมใส โดยเฉพาะในส่วนของ กายภาวนา ที่เน้นการฝึกฝนประสาทสัมผัส ทั้งตา หู จมูก ลิ้น และกาย (อินทรีย์) ให้รู้จักสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมชาติอย่างรู้เท่าทัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการดำเนินชีวิต เช่น การฝึกใช้สายตาให้ "ดูเป็น" คือดูอย่างมีสติเพื่อสร้างปัญญา แทนการดูที่กระตุ้นให้เกิดกิเลสหรือความเศร้าหมอง การพัฒนาทักษะการฟังอย่างมีสติ คือการฟังให้เป็น เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสหรือความคิดที่เป็นอกุศล ซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรามีความสุข และความสุขที่แท้จริงนั้นต้องเริ่มจากการรู้จักพอใจในตัวเอง เห็นคุณค่าและความหมายในชีวิตของตนเอง โดยหลักการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้หลักกายภาวนา การพัฒนากายของตน

- พัฒนาสภาพแวดล้อม เช่น ดูแลและจัดสรรการใช้สอยพื้นที่ สร้างอาสาสมัครดูแลความ

สะอาดและรักษาทางเดิน

- ด้านสุขภาพและสุขอนามัย เช่น ส่งเสริมการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ
- พัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เช่น ออกแบบบ้านเรือนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมิอากาศ
- พัฒนาอาชีพเกษตรยั่งยืน เช่น เกษตรกรรมยั่งยืน บริหารจัดการน้ำเพื่อการเพาะปลูกใน

ชุมชน

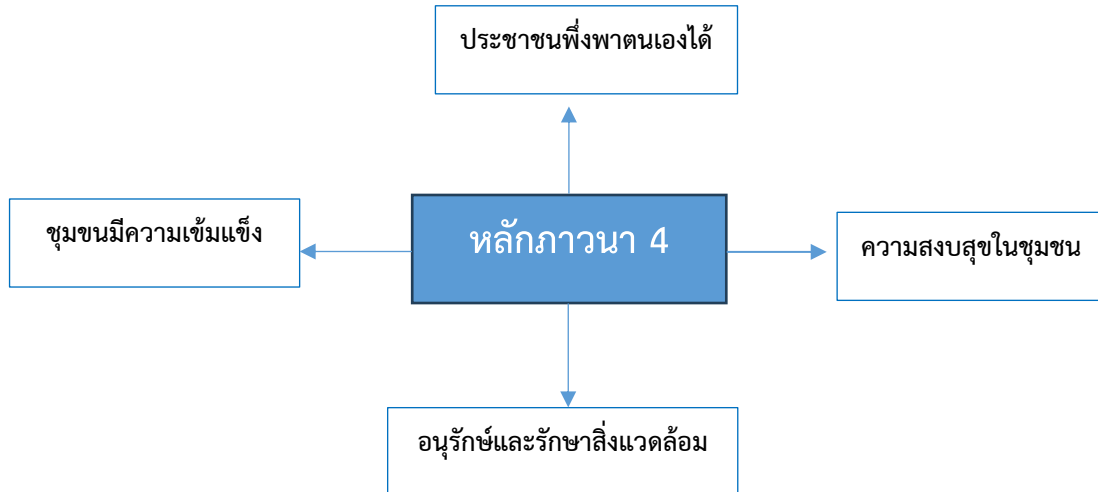
2. การประยุกต์ใช้หลักสี่ภาวนา

- สร้างความซื่อสัตย์ สร้างความไว้วางใจและปฏิบัติตามหลักจริยธรรม
- การมีกฎกติกาชุมชน เช่น กำหนดข้อตกลงร่วมกันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย
- ความสามัคคี สร้างความร่วมมือและความกลมเกลียวในหมู่คณะ
- ช่วยลดความขัดแย้ง ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมและสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา

3. การประยุกต์ใช้หลักสมาธิภาวนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือการฝึกอบรมจิตใจให้สูง ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ให้นั่นคง มีสมาธิ ไว้ใช้ควบคุมกาย ให้ประพฤติปฏิบัติถูกต้องดีงาม มั่นคงด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา วัเป็นคุณธรรมประจำใจ มีจิตใจที่ดี ไม่ให้คิดเบียดเบียนกัน การมีสุขภาพจิตที่ดีสามารถควบคุมตนเองได้และใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข ทำให้สังคมเกิดความปกติสุข

4. การประยุกต์ใช้หลักปัญญาภาวนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การศึกษา อบรม พัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง ให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง คิดหาเหตุผล รู้วิธีแก้ไขปัญหา และรู้จักดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่ฉลาด ไม่บิดเบือนหรือเอนเอียงด้วยอคติ เช่น ในการพัฒนาตนเอง การพัฒนาคนด้วยการสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นด้วยการศึกษาเรียนรู้ อบรม พัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดปัญญา อันนำมาซึ่งการพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ พัฒนาสังคมและพัฒนาประเทศชาติให้เจริญ

องค์ความรู้ที่ได้รับ



ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ



ภาพที่ 2 กิจกรรมของชุมชนจากองค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาเกี่ยวกับการใช้หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาชุมชน ช่วยให้เรำเข้าใจการนำหลักภาวนา 4 เพื่อมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ตามหลักการของกรมการพัฒนาชุมชนที่ว่าจะต้องยึดหลัก

1. ความมีศักดิ์ศรีและศักยภาพของประชาชน (Dignity and the Potential) และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด นักพัฒนาจะต้องเชื่อมั่นว่าประชาชนนั้นมีศักยภาพที่จะใช้

ความรู้ ความสามารถที่จะปรับปรุง พัฒนาตนเองได้ จึงต้องให้โอกาสประชาชนในการคิด วางแผนเพื่อแก้ปัญหาชุมชนด้วยตัวของเขาเอง นักพัฒนาควรเป็นผู้กระตุ้น แนะนำส่งเสริม

2. หลักการพึ่งตนเองของประชาชน (Self-Reliance) นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักการสำคัญว่า ต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ โดยการสร้างพลังชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชน ส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือสนับสนุนอยู่เบื้องหลังและช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน

3. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Participation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผนและติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการใด

ให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็งจากภายในมีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีอาชีพ รายได้พึ่งพาตนเองได้ ไม่เบียดเบียนกัน มีการส่งเสริมและช่วยเหลือกัน ทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

- พึ่งพาตนเองได้: เกิดจาก ภาวะถดถอย (จัดการปัจจัยภายนอก) และ ปัญญาภาวะ (ใช้ความรู้สร้างรายได้และแก้ปัญหา)

- ความสงบสุขในชุมชน: เกิดจาก สันติภาวะ (รักษากฎเกณฑ์และการอยู่ร่วมกัน) และ จิตภาวะ (ความเมตตาต่อกัน)

- อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม: เป็นหัวใจของ ภาวะถดถอย ที่มุ่งเน้นการสัมพันธ์กับโลกอย่างรู้คุณค่า

- ชุมชนมีความเข้มแข็ง: คือผลลัพธ์องค์รวมเมื่อสมาชิกในชุมชนพัฒนาครบทั้ง 4 ด้าน ทำให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง

สรุป

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลัก ภาวะ 4 เป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นขั้นตอนการขัดเกลาตนเองอย่างเป็นระบบ ช่วยยืนยันว่าหลักการนี้เป็นแนวทางที่คุ้มค่าแก่การนำมาปฏิบัติเพื่อลดละกิเลสและยกระดับจิตใจให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้น ผู้ที่ฝึกฝนตามหลักการนี้จึงกลายเป็นผู้ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งมีความหมายเป็นไปในแนวทางเดียวกับการพัฒนาและการพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาการทำให้เจริญ ในด้านการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อมของสิ่งใด สิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น มีลักษณะเป็นกระบวนการ แผนและโครงการ สอดคล้องกับหลักภาวะ 4 ซึ่งเป็นหลักการที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านต่างๆ โดยเฉพาะหลักการพัฒนาและพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ซึ่งการพัฒนาชุมชนนั้น มุ่งเน้นให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อตนเองเข้มแข็ง ก็จะมาซึ่งสังคมและชุมชนที่เข้มแข็ง เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยหลักภาวะ 4 ช่วยมุ่งเน้นการพัฒนาและพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ดังนี้

1. กายภาพนา (Physical Development) พัฒนาสภาพแวดล้อม เช่น ดูแลและจัดสรรการใช้สอยพื้นที่ สร้างอาสาสมัครดูแลความสะอาดและรักษาทางเดิน ด้านสุขภาพและสุขอนามัย พัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคง พัฒนาอาชีพ เป็นต้น
2. สีสภาพนา (Ethical Development) สร้างความซื่อสัตย์ มีกฎกติกาชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย มีความสามัคคี ช่วยลดความขัดแย้ง
3. จิตตภาพนา (Mental Development) มีสติและความรอบคอบ ฝึกสติให้มีสมาธิและพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆ มีจิตใจที่มั่นคง มีทัศนคติเชิงบวกต่ออุปสรรค การเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงด้วยสติ
4. ปัญญาภาพนา (Wisdom Development) มีความรู้และการเรียนรู้ เช่น การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นหลัง การแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล การวิเคราะห์ปัญหาตามข้อมูลจริงและแก้ไขด้วยหลักเหตุผล

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท พวงงาม. (2561). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.
- จิตยา สุวรรณชน. (2557). “สังคมวิทยา” ใน *วิทยาศาสตร์สังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ฉันทชนก ปะวะละ, นุจรี ใจประนบ และทองศักดิ์ ปัดสินธุ์. (2562). *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองเม็ก อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม* (รายงานวิจัย). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- บุญยิ่ง ประทุม. (2568). *เอกสารประกอบการสอนทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. สืบค้น 14 ตุลาคม 2568, จาก https://race.nstru.ac.th/home_ex/e-portfolio//pic/academy/21552581pdf
- ประสิทธิ์ สุขเจริญ. (2024). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างเสริมสุขภาพของวัดวังขนายทายิการาม อำเภอนาแก จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 29(2), 1-13.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2556). กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัด* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

- พระปลัดธัญวัฒน์ อโศโก (รักษ์เพ็ชร). (2563). การประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านป่อเตตุ อำเภอสระเดา จังหวัดสงขลา. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม์*, 7(2), 35-46.
- พระปลัดวรเมศวร์ นาควโร (ยิ้มกรัง). (2559). รูปแบบการพัฒนาการบริหารจัดการวัดที่ดีในจังหวัดชัยนาท (ดัชนีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2557). *สุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ*. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.
- ภาสกร เมตจันท์ก และคณะ. (2567). การประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. *วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี*, 6(3), 2153.
- วรณัฐ สิปิยารักษ์. (2558). *เอกสารประกอบการสอน รายวิชาการพัฒนาลังคม*. ปทุมธานี: คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม ADDRESSING DRUG PROBLEMS IN COMMUNITIES USING BUDDHIST PRINCIPLES

สุธิมา พิศลิ้ม

Sutima Pislum

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Faculty of Social Sciences, Surin Rajabhat University

Spislum@gmail.com

Received : March 7, 2026

Revised : April 8, 2026

Accepted : April 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม โดยมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมในระดับพื้นที่ การนำหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะแนวคิดด้านความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อ และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล มาบูรณาการกับการดำเนินงานของชุมชน จะช่วยเป็นแนวทางให้ผู้นำชุมชนและประชาชนสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน หลักพุทธธรรมดังกล่าวเป็นกรอบคุณธรรมที่ช่วยประสานความร่วมมือของคนในชุมชนจำนวนมากให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกิดความรัก ความสามัคคี และความรับผิดชอบร่วมกันต่อปัญหาเสพติดในพื้นที่ สามารถประยุกต์ใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับสังคม อันจะก่อให้เกิดความผาสุกและความเข้มแข็งของชุมชนโดยรวม ทั้งนี้ หากชุมชนยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง จะช่วยเสริมสร้างความมั่นคง ความก้าวหน้า และความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาเสพติด ทำให้ผู้นำชุมชนและประชาชนได้รับความไว้วางใจและการยอมรับจากสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาชุมชนปลอดยาเสพติด

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, ชุมชน, ประชาชน, ยาเสพติด, หลักพุทธธรรม

Abstract

This academic article aims to present the application of buddhist principles to enhance the resolution of drug addiction problems in communities. It focuses on creating effective and tangible solutions at the local level. Integrating buddhist principles, particularly the concepts of unity, compassion, and mutual support, into community activities will guide community leaders and citizens in fulfilling their roles appropriately and

in accordance with the community context. These buddhist principles provide a moral framework that fosters cooperation among many community members, enabling them to live together peacefully, cultivate love, unity, and shared responsibility for addressing drug problems in the area. They can be applied from the family and community levels to the societal level, leading to the overall well-being and strength of the community. Furthermore, if communities consistently adhere to buddhist principles in their work, it will strengthen stability, progress, and confidence in resolving drug addiction problems. This will earn the trust and acceptance of community leaders and citizens, ultimately leading to the development of drug-free communities.

Keywords: Participation, Community, Public, Drug, Buddhist principles

บทนำ

ปัญหาหายาเสพติดนับเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลายพื้นที่ของประเทศไทย แม้ว่าภาครัฐจะมีมาตรการป้องกันและปราบปรามอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาหายาเสพติดยังคงมีความซับซ้อนและแพร่กระจายในระดับชุมชน สะท้อนให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และช่วยให้การดำเนินนโยบายสาธารณะเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานที่ผ่านมาในหลายพื้นที่ยังขาดมิติด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักและความยั่งยืนในการแก้ไขปัญหาหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่มุ่งเสริมสร้างความสามัคคี ความพร้อมเพรียง และความเจริญมั่นคงของหมู่คณะ ซึ่งมีศักยภาพในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาหายาเสพติดในชุมชนได้อย่างเหมาะสมบทความวิชาการนี้จึงมุ่งศึกษาและสังเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาหายาเสพติดในชุมชนโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเสนอองค์ความรู้และรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

ปัญหาหายาเสพติดเป็นปัญหาความมั่นคงที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลและประเทศชาติอย่างรุนแรง รัฐบาลแต่ละประเทศให้ความสำคัญและแก้ไขปัญหาหายาเสพติดโดยมีมาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาหายาเสพติดที่จะส่งผลกระทบต่อเยาวชนคนรุ่นใหม่และการพัฒนาประเทศไทยโดยสำนักงานการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดโดยมีมาตรการการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

ติดหลายแนวทางเช่น 1. ส่งเสริมความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในการกำจัดแหล่งผลิต 2. การสกัดกั้นการนำเข้าและส่งออก 3. ปราบปรามกลุ่มการค้ายาเสพติด 4. เสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้านและชุมชน 5. การปลูกฝังค่านิยมและความรู้กับกลุ่มเป้าหมาย ปัญหาเสพติดในกลุ่มเด็กและเยาวชนถือเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ ซึ่งประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการแพร่ระบาดทั้งปัญหาด้านการผลิตยา การค้ายา และการเสพยาเสพติดที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นปัญหาระดับชาติ ที่หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องจัดหางบประมาณเพื่อใช้ในการปราบปรามและป้องกันอยู่ตลอดเวลาเด็กและเยาวชนเรียกได้ว่าเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดและค่อนข้างเสี่ยงภัยคุกคามต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวเพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความคิดเพื่อผ่นต้องการอิสระและสามารถเรียนรู้และเลียนแบบบุคคลที่ตนพึงพอใจได้อย่างรวดเร็วโดยมีสื่อต่างๆ เป็นตัวเร้า (Stimulate) ทำให้พฤติกรรมเลียนแบบขึ้นโดยแนวคิดในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ก็คือ ต้องเร่งรณรงค์และสร้างกระแสสังคมให้คนไทยทุกคนตระหนักถึงพิษภัยของยาเสพติด และมีจิตสำนึกที่จะต้องร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหายาอย่างจริงจังโดยให้ถือเป็นปัญหาของสังคมและประเทศชาติ

การแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม ถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนเป็นลำดับแรก เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและสอดส่องดูแลเป็นเบื้องต้นได้เมื่อพบเบาะแสการกระทำความผิดก็สามารถแจ้งต่อผู้นำชุมชนเพื่อประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับสูงขึ้นไปได้อีก การมีส่วนร่วมและบทบาทของผู้นำชุมชนและประชาชนจึงมีความสำคัญที่จะเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าวและจากสภาพสังคมเป็นแหล่งชุมชนที่มีบริเวณติดกับรอบๆ ตัวเมืองสุรินทร์ลักษณะพื้นที่มีทั้งป่าเบญจพรรณอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้และยังลำห้วยเสนงเป็นเส้นน้ำสำคัญที่ไหลผ่านตำบลนอกเมือง ช่วยในการระบายน้ำและการเกษตรและมีพื้นที่กว้างมีการเดินทางสะดวกในการเข้าตัวเมืองหรือเดินทางไปต่างอำเภอและต่างจังหวัด วัยรุ่นที่เป็นนักเรียนนักศึกษาในชุมชนใช้พื้นที่ที่ลับตาผู้คนเป็นที่พักผ่อนและวัยทำงานที่ไม่มีงานประจำทำประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปในหมู่บ้านและตำบลใกล้เคียงจึงเป็นกลุ่มเสี่ยงที่ต้องเฝ้าระวังในเรื่องของยาเสพติด ส่งผลไปถึงการดูแลพฤติกรรมของกลุ่มวัยรุ่นที่ไม่ทั่วถึง ผู้ปกครองต้องออกไปประกอบอาชีพมากขึ้นและจากสภาพปัญหาดังกล่าวได้มีบทบาทและความสำคัญที่จะรับรู้สถานการณ์ และมีส่วนร่วมวางแผนป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาโดยอาศัยการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชนด้วยหลักพุทธธรรม ที่เป็นปัญหาหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชนและประเทศชาติ แม้ว่าจะได้มีความพยายามที่จะช่วยกันวางมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดจากหลายฝ่ายแล้วก็ตามแต่ก็ปรากฏว่าสถานการณ์ปัญหายาเสพติดก็ยังมีได้ลดน้อยลงเป็นที่น่าสนใจ ในทางตรงกันข้ามกลับทวีความรุนแรงมากขึ้นจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

ปัญหาหาเสพติดจึงเป็นปัญหาสำคัญ การแก้ไขปัญหโดยภาครัฐฝ่ายเดียว ไม่สามารถจัดปัญหาหาเสพติดให้ลดลงหรือหมดสิ้นไป จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประชาชน ที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ ปัญหาหาเสพติดเป็นหนึ่งในปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อโครงสร้างชุมชน เศรษฐกิจ และความมั่นคงของสังคมไทย โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชาชนใช้ชีวิตร่วมกันอย่างใกล้ชิด หากชุมชนขาดระบบการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปัญหาหาเสพติดย่อมขยายตัวและส่งผลกระทบต่อครอบครัว เยาวชน และความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม ในบริบทเช่นนี้ การแก้ไขปัญหาหาเสพติดจึงไม่อาจอาศัยกลไกของรัฐเพียงฝ่ายเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัย “พลังของชุมชน” ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้นำในพื้นที่ แนวคิดการแก้ไขปัญหาหาเสพติดในระดับชุมชนตามแนวทางการพัฒนาสังคมร่วมสมัยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม (participation) การสร้างเครือข่าย และการเสริมพลัง (empowerment) ให้ประชาชนในชุมชนสามารถเป็นเจ้าของปัญหาและร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานเชิงชุมชนจะมีประสิทธิภาพสูงขึ้นเมื่อได้รับการหนุนเสริมจากฐานคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งในสังคมไทย “พระพุทธศาสนา” เป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมวิถีคิดและพฤติกรรมของประชาชนมาอย่างยาวนาน พระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นเพียงศาสนาแห่งความศรัทธา หากแต่เป็นระบบความคิดและจริยธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้กับการจัดการปัญหาสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะหลักธรรมในพระไตรปิฎกที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความสามัคคี และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน หนึ่งในหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนคือ “อปปริหานิยธรรม 7” ซึ่งเป็นหลักธรรมว่าด้วยเงื่อนไขแห่งความไม่เสื่อมของหมู่คณะ ประกอบด้วย การหมั่นประชุม การพร้อมเพรียงกัน ความเคารพต่อกติกา การยกย่องผู้อาวุโส การคุ้มครองคนดี การเคารพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และการส่งเสริมบัณฑิต หลักธรรมชุดนี้สามารถตีความได้ว่าเป็น “หลักการบริหารสังคมและชุมชน” ที่เน้นการมีส่วนร่วม ความสามัคคี และศีลธรรมเป็นฐานของการพัฒนา เมื่อพิจารณาปัญหาหาเสพติดในบริบทของชุมชน จะพบว่าปัญหาดังกล่าวมิได้เป็นเพียงเรื่องของพฤติกรรมส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลจากโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การนำหลักอปริหานิยธรรม 7 มาประยุกต์ใช้จึงสามารถทำหน้าที่เป็น “กรอบคุณค่าทางพุทธ” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถป้องกัน เผื่อระวัง และฟื้นฟูผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือน “แกนกลางทางศีลธรรมและการจัดการ” พลวัตของการมีส่วนร่วมเชิงชุมชนได้อย่างรอบด้าน

สรุปได้ว่า บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแก้ไขปัญหาหาเสพติดในชุมชนโดยประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ อปริหานิยธรรม 7 เป็นกรอบการวิเคราะห์ โดยมุ่งอธิบายว่าหลักธรรมดังกล่าวสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมและศีลธรรมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้นำชุมชนได้อย่างไร อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบการแก้ไขปัญหาหาเสพติดในชุมชนอย่างยั่งยืนบนฐานของพุทธธรรม และการบริหารจัดการชุมชนร่วมสมัยให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหาเสพติด จากเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัย

เล็งเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาเสพติด และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของผู้นำชุมชนในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในชุมชน จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้และขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ความหมายของหลักพุทธธรรม

“หลักพุทธธรรม” หมายถึง หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านจิตใจ ความประพฤติ และปัญญา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์สุขร่วมกัน หลักธรรมเหล่านี้มิได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางศาสนาเท่านั้น หากยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการสังคมและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลายท่านอธิบายว่า พุทธธรรมเป็นระบบความคิดที่เน้นเหตุและผล (เหตุปัจจัย) และการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม โดยครอบคลุมการพัฒนาในด้านศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพของบุคคลและความสงบเรียบร้อยของสังคม ในบริบทของการพัฒนาชุมชน หลักพุทธธรรมจึงสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งกรอบจริยธรรมและเครื่องมือทางสังคมที่ช่วยกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนให้ดำเนินไปในทิศทางที่พึงประสงค์

หลักอปริหานิยธรรม 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อความเจริญมั่นคงของหมู่คณะนั้น มีสาระสำคัญมุ่งเน้นความพร้อมเพรียงในการประชุม การเคารพกติกา การให้เกียรติผู้อาวุโส และการคุ้มครองหลักคุณธรรมของสังคมหลักธรรมดังกล่าวสะท้อนแนวคิดการบริหารจัดการเชิงมีส่วนร่วมและความสามัคคีของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดในระดับพื้นที่ได้ ประกอบด้วย

- 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมายถึง เมื่อมีกิจใดเกิดขึ้นก็ประชุมปรึกษาในกิจนั้นกันเนืองนิตย์
- 2) พร้อมเพรียงกันประชุม หมายถึง เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกก็พร้อมเพรียงกันเลิกและพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมอันควรกระทำ
- 3) ไม่ถืออำเภोजำบุญดูสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ หลักการเดิมที่วางไว้ หมายถึง ขนบธรรมเนียมที่ดั่งามขององค์กรที่ยังปฏิบัติได้นั้นควรรักษาไว้และไม่บัญญัติหรือล้มเลิกกฎเกณฑ์ระเบียบกติกาของสังคมตามความพอใจของตนหรือของกลุ่มตน
- 4) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง หมายถึง เคารพนับถือเชื่อฟังและให้เกียรติแก่ผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ (ผู้บังคับบัญชาผู้บริหาร) และปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนที่ดั่งามนั้น

5) เคารพสิทธิเสรีภาพและให้ความคุ้มครองสตรีไม่ให้ถูกข่มเหง หมายถึง ให้ความเคารพสิทธิต่อกันและกัน ไม่ลู่แก่อำนาจ ไม่ข่มเหงสตรีเพศ ไม่ละเมิดบุตริตาผู้อื่น

6) เคารพบูชาเจดีย์ ปูชนียสถาน และปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก หมายถึง การให้ความเคารพและปกป้องรักษาศาสนสถาน เพื่อจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะหรือองค์กร (ไม่ล่วงละเมิดในศาสนสถานที่คนอื่นเคารพ)

7) จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ หมายถึง การอำนวยการความสะดวก ดูแลเอาใจใส่ต่อมิตรที่มาเยือน และการให้การอารักขา คุ้มครอง ส่งเสริมบุคลากรภายในและภายนอก

ความหมายของการมีส่วนร่วม

“การมีส่วนร่วมของประชาชน” (Public Participation) หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของสังคม โดยประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น การตัดสินใจ การดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการและปัญหาที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ เช่น Cohen และ Uphoff ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมการพัฒนา โดยสามารถมีส่วนร่วมในหลายขั้นตอน ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การได้รับผลประโยชน์ และการประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวจะช่วยให้การพัฒนามีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ Arnstein ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะของ “บันไดการมีส่วนร่วมของประชาชน” (Ladder of Citizen Participation) ซึ่งอธิบายถึงระดับของการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การปรึกษาหารือ ไปจนถึงระดับที่ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

ในบริบทของการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหาและร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง โดยเฉพาะปัญหาสาธารณสุขซึ่งเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของสังคม การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน จะช่วยให้เกิดความร่วมมือในการป้องกัน เฝ้าระวัง และแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมเสนอความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจในการวางแผนหรือกำหนดแนวทางในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในชุมชน โดยเฉพาะการประชุมหารือระหว่างผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประชาชน เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายหรือแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสาธารณสุขตามหลักพุทธธรรม

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในชุมชน เช่น การร่วมจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงของเยาวชน การสนับสนุนทรัพยากร หรือการเสียสละเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

หมายถึง การที่ประชาชนได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านสังคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนการมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น เมื่อปัญหาสาธารณสุขลดลงจะส่งผลให้ชุมชนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงผลสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรคของการดำเนินงาน และสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปปรับปรุงการดำเนินงานในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัญหายาเสพติดในสังคม

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญของประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกกระดับ โดยเฉพาะในระดับชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่พื้นฐานของสังคม การแพร่ระบาดของยาเสพติดก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น อาชญากรรม ความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาสุขภาพ และการเสื่อมถอยของคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยแรงงานที่เป็นกำลังสำคัญของประเทศ

ในปัจจุบัน ยาเสพติดยังคงมีการแพร่ระบาดในหลายพื้นที่ของประเทศ ทั้งในเขตเมืองและชนบท ซึ่งส่งผลให้ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาทางสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น สาเหตุของปัญหายาเสพติดมักเกิดจากหลายปัจจัยร่วมกัน เช่น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางสังคม การคบเพื่อนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง การขาดการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัว ตลอดจนการขาดโอกาสทางการศึกษาและการประกอบอาชีพ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้บุคคลบางส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเสพยาหรือการจำหน่ายยาเสพติด

นอกจากนี้ ปัญหายาเสพติดยังส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากเมื่อมีการแพร่ระบาดของยาเสพติดในพื้นที่ จะทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น การแก้ไขปัญหายาเสพติดจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะประชาชนในชุมชน ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหายาที่เกิดขึ้น

การแก้ปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล จะช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการกับปัญหายาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในขณะเดียวกัน การนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน เช่น หลักอปริหานิยธรรม 7 สามารถช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้อย่างยั่งยืน และนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

การใช้หลักแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

หลักอปริหานิยธรรม 7 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มุ่งส่งเสริมความเจริญ ความสามัคคี และความมั่นคงของหมู่คณะ หลักธรรมดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนและการแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะปัญหายาเสพติดซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชน การนำหลักอปริหานิยธรรม 7 มาประยุกต์ใช้จะช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนและความเข้มแข็งของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

การประชุมร่วมกันของผู้นำชุมชนและประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้ร่วมกันรับรู้ปัญหายาเสพติดที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมทั้งร่วมกันวางแผนและกำหนดแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหายา เช่น การจัดเวทีประชาคมหรือการประชุมหมู่บ้านเพื่อหารือแนวทางในการเฝ้าระวังและป้องกันยาเสพติดในชุมชน

2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างพร้อมเพรียงกันจะช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความร่วมมือของคนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การจัดโครงการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชน หรือการร่วมกันเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดในพื้นที่

3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ และไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว

การเคารพกฎระเบียบของชุมชนและกฎหมายของบ้านเมืองเป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด คนในชุมชนควรร่วมกันปฏิบัติตามกฎระเบียบหรือข้อตกลงของชุมชน เช่น การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด และการสนับสนุนมาตรการของภาครัฐในการปราบปรามยาเสพติด

4. เคารพและให้เกียรติผู้อาวุโสหรือผู้นำชุมชน

การให้ความเคารพต่อผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสจะช่วยให้การบริหารจัดการชุมชนเป็นไปอย่างมีระเบียบและเกิดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหายา โดยผู้นำชุมชนสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหายาเสพติด

5. ไม่ผูกแก่อำนาจความอยากหรือกิเลส

การควบคุมตนเองและไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความอยากหรือกิเลส เป็นหลักสำคัญในการป้องกันการเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด โดยชุมชนสามารถส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีให้กับเยาวชนและประชาชน เพื่อให้เกิดภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อการใช้ยาเสพติด

6. ยืนหยัดในความสงบและเคารพสถานที่สำคัญของชุมชน

การให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เช่น วัด โรงเรียน หรือศูนย์ชุมชน สามารถใช้เป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับโทษของยาเสพติด รวมทั้งเป็นสถานที่ในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับคนในชุมชน

7. ให้ความสำคัญและสนับสนุนผู้มีคุณธรรม

การสนับสนุนบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณธรรมในชุมชน เช่น พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ครู หรืออาสาสมัคร จะช่วยให้บุคคลเหล่านี้มีบทบาทในการให้คำแนะนำ ให้ความรู้ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน และการแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากบทความนี้ได้ดังต่อไปนี้ตั้งแผนภาพที่ 1



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้เชิงแนวคิด

บทความนี้ทำให้เห็นว่า หลักการบริหารนิยธรรม 7 สามารถใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนได้ โดยหลักธรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความต่อเนื่องในการทำงานร่วมกันของคนชุมชน ส่งผลให้การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดมีความเข้มแข็งมากขึ้น

องค์ความรู้เชิงกระบวนการ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนควรดำเนินการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยมีผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็น “แกนกลางเชิงคุณธรรม” ในการขับเคลื่อนหลักการบริหารนิยธรรม 7 ไปสู่การปฏิบัติจริง กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดพลังความร่วมมือระหว่างประชาชน วัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์ความรู้เชิงการประยุกต์ใช้

บทความนี้เสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาเสพติดในระดับชุมชน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียงกับตำบลนอกเมือง จังหวัดสุรินทร์ โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการปลูกฝังคุณธรรมควบคู่กับมาตรการทางสังคม อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด

กรอบแนวคิดที่สังเคราะห์จากการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกันเป็นวงจร ดังนี้

1) หลักการบริหารนิยธรรม 7 (แกนกลางเชิงคุณธรรม)

หลักการบริหารนิยธรรม 7 ทำหน้าที่เป็น “ฐานคุณธรรม” ของการขับเคลื่อนงานในชุมชน โดยเน้นความพร้อมเพรียง การเคารพกติกา การให้เกียรติผู้นำ และการประชุมปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ หลักธรรมนี้ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดได้

2) กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน

เป็นกลไกการทำงานเชิงปฏิบัติที่ทำให้ชุมชนเกิดพลังร่วม ประกอบด้วย

การตัดสินใจ: เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดแนวทาง

การดำเนินงาน: การร่วมลงมือปฏิบัติของทุกภาคส่วน

การรับผลประโยชน์: การกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

การประเมินผล: การติดตาม ตรวจสอบ และปรับปรุงร่วมกัน

กระบวนการทั้ง 4 ด้านนี้ทำให้การแก้ไขปัญหาเสพติดมีความเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน

3) การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

เป็นกระบวนการหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่อยาเสพติดผ่านบทบาทของผู้นำชุมชน วัด ครอบครัว และสถาบันทางสังคม การปลูกฝังคุณธรรมช่วยลดปัจจัยเสี่ยงและสร้างค่านิยมเชิงบวกในชุมชน

4) เครือข่ายความร่วมมือในชุมชน

ประกอบด้วยความร่วมมือระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ โดยเครือข่ายทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากร ข้อมูลข่าวสาร และการประสานงาน ทำให้การดำเนินงานมีพลังและความต่อเนื่อง

5) ผลลัพธ์: การแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนอย่างยั่งยืน

เมื่อองค์ประกอบทั้งหมดทำงานเชื่อมโยงกัน จะนำไปสู่การลดปัญหาเสพติด การเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชน และการเกิดระบบเฝ้าระวังทางสังคม

สรุป

จากการศึกษาการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนโดยใช้หลักพุทธธรรม ทำให้เกิดองค์ความรู้สำคัญว่า การแก้ไขปัญหาเสพติดในระดับชุมชนให้เกิดผลอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องบูรณาการ “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” เข้ากับ “กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน” อย่างเป็นระบบ โดยผู้นำชุมชนทำหน้าที่เป็นกลไกขับเคลื่อนหลักในการประสานพลังของทุกภาคส่วนองค์ความรู้ที่ได้ชี้ให้เห็นว่า หลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักอปริหานิยธรรม 7 และหลักสังคหวัตถุธรรม สามารถทำหน้าที่เป็นฐานคุณธรรมและกรอบคิดในการเสริมสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความร่วมมือของคนในชุมชน เมื่อผสมผสานเข้ากับกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ด้าน ได้แก่ การตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล จะทำให้การดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ ยังพบว่าความเข้มแข็งของชุมชนไม่ได้เกิดจากมาตรการควบคุมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการสร้าง “พลังทางสังคมเชิงคุณธรรม” ที่ทำให้คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบต่อปัญหาเสพติดของพื้นที่ตนเอง ดังนั้น รูปแบบการแก้ไขปัญหาเสพติดในชุมชนเชิงพุทธบูรณาการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน, รายงานสภาพพื้นที่ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, 2564).
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 11. ทีฆนิกาย มหาวรรค. (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539). หน้า 103–105.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562). หน้า 463–475.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560).
- สำนักงานการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด. แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด พ.ศ. 2566–2570. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส. 2566). หน้า 15–18.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, รายงานสถานการณ์ยาเสพติดในประเทศไทย. หน้า 21.
- _____. รายงานสถานการณ์ยาเสพติดในประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด, 2566). หน้า 11–13.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. รายงานสถานการณ์ยาเสพติดของประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน ป.ป.ส. 2566). หน้า 12–15.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานสรุป 60 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504–2564. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561), หน้า 15.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560), หน้า 45–46.
- สุวรรณ สถาอานันท์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน. (วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ 10. ฉบับที่ 1. 2563). 55–67.
- Cohen. J.M. & Uphoff. N.T. Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity through Specificity. (New York: World Bank, 1980). pp. 213–215.

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข

INTEGRATING BUDDHIST PRINCIPLES TO FOSTER A PEACEFUL SOCIETY

Received : March 8, 2026

Revised : April 27, 2026

Accepted : April 29, 2026

พระเจษฎา จิตตสัวโร (ศรีธรรมมา)

Phra jadsada jittasangwaro (sritanma)

สำนักศาสนศึกษาวัดบัวถนน

Office of Religious Education, Wat Bua Thanon

jessada22102543@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทความวิชาการเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักธรรมของพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนา วิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในการพัฒนาความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม และเสนอแนวทางในการบูรณาการหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีจิตใจสูงส่ง มีความรัก ความปรารถนาดี ความเห็นอกเห็นใจ และความยุติธรรมต่อผู้อื่น การบูรณาการหลักพุทธธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การพัฒนาชุมชน และการบริหารจัดการองค์กร โดยส่งเสริมให้บุคคลมีเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น และวางใจเป็นกลางอย่างมีเหตุผล ซึ่งจะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในสังคม นอกจากนี้ การบูรณาการหลักพุทธธรรม ยังสามารถพัฒนาเป็นแนวทางในการเสริมสร้างสังคมสันติสุขในมิติต่าง ๆ ได้แก่ มิติด้านบุคคล มิติด้านชุมชน และมิติด้านสังคม โดยการปลูกฝังคุณธรรมดังกล่าวผ่านกระบวนการทางการศึกษา สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และองค์กรทางสังคม หลักพุทธธรรม หรือ พรหมวิหาร 4 สามารถนำมาประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างสังคมสันติสุขในรูปแบบของ L – C – S – N Model เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาสังคม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยั่งยืน

คำสำคัญ: การบูรณาการ, หลักพุทธธรรม, สังคมสันติสุข

Abstract

This academic article aims to present the study titled "Integrating Buddhist Principles to Foster a Peaceful Society." The objectives are to study the concepts and principles of the Four Sublime States (Brahma Vihara 4) in Buddhism, analyze the application of these principles in developing interpersonal relationships in society, and propose ways to integrate the Four Sublime States to promote a peaceful society. This research is a documentary study, examining data from the Tripitaka, textbooks, academic documents, and related research. The data was then analyzed and synthesized using content analysis. The findings indicate that Buddhist principles comprise Metta (loving-kindness), Karuna (compassion), Mudita (sympathetic joy), and Upekkha (equanimity). These principles promote noble minds, love, goodwill, empathy, and justice towards others. Integrating these Buddhist principles can be applied to daily life, community development, and organizational management. It encourages individuals to be compassionate, helpful, rejoice in the success of others, and maintain rational neutrality, thereby reducing conflict and fostering social harmony. Furthermore, integrating these Buddhist principles can be developed as a guideline for fostering a peaceful society in various dimensions: individual, community, and social. This involves cultivating these virtues through education, family, religious institutions, and social organizations, leading to spiritual development alongside social development, ultimately resulting in peaceful and sustainable coexistence

Keywords: Integration, Buddhist principles, Peaceful Society,

บทนำ

ปัจจุบันสังคมมนุษย์กำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ความเจริญทางวัตถุแม้จะอำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต แต่ขณะเดียวกันกลับก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง การแข่งขัน และความแตกแยกในสังคมเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้สังคมขาดความสงบสุขอย่างแท้จริง ดังนั้น การแสวงหาแนวทางในการเสริมสร้าง “สันติสุข” ให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคงและยั่งยืน จึงเป็นภารกิจสำคัญของทุกภาคส่วนในสังคม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ หลักธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้มุ่งเพียงการหลุดพ้นส่วนบุคคลเท่านั้น หากยังเน้นความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลหรือเรียกว่าหลัก

พรหมวิหาร 4 ซึ่ง แก้ว ชิตตะขบ (2559:93-94) ได้ให้ความหมายและองค์ประกอบของพรหมวิหาร หมายถึง การมีหลักธรรมที่สูงส่งในใจ ซึ่งทำให้เรามีความประพฤติที่ดีและบริสุทธิ์ ธรรมที่เราต้องถือเป็นแนวทางในการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามหลักการที่เหมาะสม การดำเนินชีวิตที่สะอาดและการปฏิบัติตนต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ จะเป็นไปอย่างถูกต้อง จะต้องมี 4 ประการ คือ

1. เมตตา หมายถึง ความรักและความปรารถนาที่จะทำให้ผู้อื่นมีความสุข คำว่า “เมตตา” สื่อถึงความใกล้ชิด เป็นความรักที่ปราศจากความต้องการทางเพศ การปรารถนาให้คนอื่นมีความสุขและเจริญก้าวหน้า เป็นความรักที่อยากเห็นผู้อื่นมีชีวิตที่ดีขึ้น มีแนวคิดที่จะทำความดีเพื่อมนุษย์และสัตว์ทั้งปวง
2. กรุณา คือ ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและคิดจะช่วยให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์ คำว่า “กรุณา” สื่อถึงความกังวลเมื่อเห็นผู้อื่นประสบกับความทุกข์ยาก มีความปรารถนาที่จะช่วยให้เขาหลีกเลี่ยงจากความทุกข์ ความใส่ใจที่จะช่วยบรรเทาความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นกับสัตว์ทั้งหลาย
3. มุทิตา คือ ความสุขใจเมื่อคนอื่นทำได้ดี คำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความสุขซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเห็นคนอื่นประสบความสำเร็จหรือมีชีวิตที่ดี มีจิตใจที่สดใส สบายใจ และมีความสุข สื่อถึงความรู้สึกปลื้มปิติที่มีอยู่เสมอเมื่อได้เห็นผู้อื่นมีความสุข และเจริญเติบโตในทางที่ดีขึ้น
4. อุเบกขา คือ ไม่มีความยินดีหรือเสียใจเมื่อคนอื่นประสบภัย คำว่า “อุเบกขา” หมายถึง การไม่แค้นหรือให้ความสนใจมากเกินไป เกิดขึ้นเมื่อเราพยายามแสดงความเมตตาต่อผู้อื่น เช่น ให้กำลังใจ คนที่ทำผิดกฎหมาย มิฉะนั้นจะเปรียบเสมือนมีใจที่เป็นกลาง ซึ่งอยู่ที่การใช้ความคิดและการวิเคราะห์อย่างมีสติ โดยมีจิตที่มั่นคงและไม่หวั่นไหวจากความรักหรือความเกลียด พร้อมทั้งพิจารณาผลกรรมที่ทุกคนได้สร้างขึ้น โดยซื่อสัตย์กับความถูกต้องและความเป็นธรรมในตน รวมทั้งเข้าใจที่จะอยู่เฉยๆ และมีจิตใจสงบในเวลาที่ไม่ทำอะไรที่ต้องกระทำ เพราะเมื่อเขาสามารถดูแลตัวเองได้ดี เขาก็สมควรที่ต้องรับผิดชอบและได้รับผลตามที่เขาควรได้รับ

สรุปการบูรณาการหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะ พรหมวิหาร 4 ถือเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างสังคมสันติสุข เพราะช่วยพัฒนาทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นผู้มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา การน้อมนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและในทุกระดับของสังคม จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และความสงบสุขอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานของ สังคมสันติสุขที่ยั่งยืน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบูรณาการ

1. ความหมายของการบูรณาการ

การบูรณาการ หมายถึง ขั้นตอนที่น่าห่วงใยอย่างยิ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องและพึ่งพากันมาทำงานเพื่อสร้างความกลมกลืนและครบถ้วนเป็นเอกภาพ ซึ่งตรงกับการอธิบายของนักวิชาการชาวไทยที่กล่าวว่าการบูรณาการนั้นคือการนำสองสิ่งหรือมากกว่ามารวมกันหรือเพิ่มเติมเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายใน

การสร้างความสำเร็จมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานแยกออกจากกันและต้องมีประโยชน์ที่สอดคล้องกัน นอกจากนี้ยังรวมถึงการมีความสัมพันธ์เชิงอาศัยระหว่างหน่วยย่อยต่างๆ ที่จะต้องทำงานผสมผสานกัน โดยการบูรณาการจะต้องมีหลักการสำคัญอยู่ 3 ประการ

- 1) มีหน่วยย่อยที่เป็นส่วนประกอบซึ่งแยกกันตามขั้นหรือระดับเพื่อที่จะนำมารวมกัน
- 2) หน่วยย่อยเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและพึ่งพากัน

3) เมื่อหน่วยย่อยเหล่านี้รวมตัวกันแล้ว ก็จะเกิดความสำเร็จครบถ้วนเต็มบริบูรณ์ มีความกลมกลืนผสมผสานกันได้พอดีหรือสมดุลอันจะเป็นภาวะของบูรณาการ หมายถึงว่า หน่วยย่อยต่าง ๆ ที่รวมกันนั้น จะมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ทำให้เกิดความกลมกลืนในรูปแบบที่เป็นหนึ่งเดียว และสามารถทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายได้ โดยการรวมตัว เติบโต และเชื่อมโยงไปยังเป้าหมายที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ยังสามารถเห็นได้ว่า การใช้ศาสตร์หลาย ๆ สาขาที่เกี่ยวข้องมาผสมผสานกันในลักษณะของขั้นตอนการทำงานนั้น จะสร้างความสมดุลระหว่างความรู้เดิมและทำให้เกิดความรู้ใหม่ ที่มีคุณค่าทางแนวคิดใหม่ ๆ ซึ่งกระบวนการนี้มีความคล้ายกับคำจำกัดความที่ เบญจวรรณ ทิมสุวรรณ(2555:5) ได้กล่าวไว้ว่า การรวมกันของกระบวนการจัดการทรัพยากร เพื่อสนับสนุนเป้าหมายหลักขององค์กร จึงถือเป็นการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมากกว่าแค่การเคลื่อนตัวไปในทิศทางเดียวกัน เพราะผลจากการทำงานนี้จะต้องมีความเชื่อมโยงกันอย่างสมบูรณ์แบบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการ

กระบวนการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ไม่ใช่เป็นการการเปรียบเทียบ เพราะการศึกษาเปรียบเทียบ เป็นเพียงวางสิ่งที่เราศึกษาไว้คู่ขนาน โดยที่ไม่มีวันบรรจบกัน เช่น เราศึกษา ศาสนาเปรียบเทียบโดยไม่คิดรวมศาสนาที่ศึกษาเข้าด้วยกัน แต่การศึกษาแบบบูรณาการเป็นการนำสิ่งที่ศึกษามาปรับแต่ง ผสมผสานกันจนก่อให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์ สมัยใหม่ จึงต้องปรับองค์ความรู้ทั้งสองสายให้เชื่อมโยงเข้าหากัน ซึ่ง (พระมหาวิสุตร ปภสฺสโร (ยุวศิลป์), 2560:93) ได้กล่าววิธีการในการบูรณาการได้ 2 วิธี คือ

1. พุทธวิทยา (Buddhology) หมายถึง การปรับใช้ความรู้ในยุคปัจจุบันเข้ากับหลักความเชื่อของพระพุทธศาสนา โดยอิงหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน และนำเสนอแนวคิดสมัยใหม่มาอธิบายเสริมให้กับพระพุทธศาสนา วิธีนี้จะใช้ความรู้นำสมัยมาช่วยอธิบายเพื่อทำให้พระพุทธศาสนามีความทันสมัยและมีเหตุผลที่ง่ายต่อการยอมรับ การบูรณาการพุทธวิทยา (Buddhology) เริ่มต้นจากการตั้งคำถามหรือค้นหาหัวข้อ (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการหรืองานวิจัยที่มีการโต้แย้ง หรือการหาทางออกที่เหมาะสมต่อประเด็นต่างๆ ที่คน ชุมชน หรือสังคมให้ความสนใจ หลังจากนั้นจึงนำแนวคิดพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานสำหรับการอธิบาย ขั้นตอนถัดไปคือการนำศาสตร์หรือความรู้ในยุคใหม่มาใช้ในการอธิบายเสริม โดยมีความตั้งใจ

ที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเป็นไปในรูปแบบที่ทันสมัย มีเหตุผล และสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสังคมมากขึ้น วิธีการนี้ไม่ได้มีเจตนาเพื่อสร้างสัทธิธรรมปฏิบัติหรือทำให้พระพุทธศาสนาสูญเสียแนวทางของตนเอง

2. ธรรมวิทยา (Dhammology) เป็นการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ หมายถึงการใช้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เป็นจุดเริ่มต้น และรวมหลักศีลธรรมจากพระพุทธศาสนาเข้าไปในเนื้อหาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เนื่องจากวิทยาศาสตร์ในยุคปัจจุบันมักมองหาคำความจริงโดยไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม การเสริมศีลธรรมเข้าไปในศาสตร์เหล่านี้จะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ รูปแบบการบูรณาการนี้จึงถือว่าเป็นการศึกษาธรรมประยุกต์ ซึ่งหมายถึงการใช้ธรรมะให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ โดยอิงจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เป็นสื่อธรรมประยุกต์จะช่วยสร้างประโยชน์ต่อชีวิต เพราะศีลธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกกิจกรรมของชีวิต ผู้ที่นำศีลธรรมไปใช้ในชีวิตรอบประจำวันอย่างต่อเนื่องจะเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา รูปแบบการศึกษาศาสตร์ธรรมวิทยาคือการวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่อย่างครบวงจร เพื่อสร้างกรอบในการนำความรู้จากพระพุทธศาสนามาใช้ตีความ ทำให้ความรู้ในรูปแบบตะวันตกมีความสมบูรณ์และครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การบูรณาการนั้นเป็นกระบวนการดำเนินงานที่เป็นระบบอย่างมาก และที่สำคัญจะต้องให้ความสำคัญกับการที่สิ่งทั้งหลายซึ่งเป็นหน่วยย่อยจะต้องมาประสานสัมพันธ์กลมกลืนกันให้ดีและสมดุล ที่สุดในกรณีนี้ เมื่อเรามีความเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายที่เป็นหน่วยย่อย เราจะทำอย่างไร การที่จะต้องนำ หน่วยย่อยดังกล่าวเข้ามาประมวลประสานเข้าหากันเป็นองค์รวม

การเสริมสร้างสังคมสันติสุข

1. แนวคิดการเสริมสร้างสังคมสันติสุข

ประเวศ วะสี (2539:49) การเสริมสร้างชุมชนสันติสุขโดยการยึดหลักการว่าด้วยชุมชนมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ด้านภาพลักษณ์และด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน ด้านภาพลักษณ์ส่วนมากจะพิจารณาถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นหลัก ส่วนด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจะมองจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรมของชุมชนโดยรวมจะได้แก่ โครงสร้างแบบครอบครัวซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ที่เป็นผลลัพธ์หรือมีลักษณะเหมือนพี่น้อง โดยมีการพึ่งพาอาศัยหรือสนับสนุนกันอย่างใกล้ชิด และโครงสร้างแบบอุปถัมภ์ ที่ในที่นี้ฝ่ายหนึ่งจะให้การช่วยเหลือทางเศรษฐกิจหรือสังคมแก่ฝ่ายอีกฝ่ายหนึ่ง และฝ่ายที่ได้รับความช่วยเหลือนั้นจะตอบแทนฝ่ายที่ช่วยเหลือด้วยการให้บริการ หรือยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขของฝ่ายที่ช่วยซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง นอกจากนี้ยังรวมถึงลักษณะความสัมพันธ์แบบตัวใครตัวมันที่ไม่แน่นอนซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดว่าการพัฒนาชุมชนต้องการพัฒนาในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิต กระบวนการเรียนรู้ของประชาชน เพราะนั่นคือหัวใจของการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นการพัฒนาทั้ง ด้านเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

การส่งเสริมการสร้างชุมชนสันติสุขเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสังคมและเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมกันขับเคลื่อน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาควิชาการ โดยเฉพาะภาคประชาชนซึ่งมีบทบาทโดยตรงต่อการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง ทั้งด้านสุขภาพ ศักยภาพของบุคคล และมาตรฐานการครองชีพทางเศรษฐกิจ อันจะสะท้อนความมั่นคงทางสังคมในหลายมิติ ได้แก่ ความปลอดภัยจากภาวะคุกคาม (Freedom from Fear) ความมีอิสระภาพหรือการปราศจากความขาดแคลน (Freedom from Want) และการได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียม (Equal Opportunities) ตลอดจนการได้รับความคุ้มครองอย่างเป็นธรรมจากสังคมและรัฐโดยภาพรวม แนวคิดชุมชนสันติสุขมุ่งส่งเสริมการพัฒนาและความมั่นคงของมนุษย์ใน 7 ด้านสำคัญ ดังนี้

1.ด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic Security) เช่น การมีรายได้ขั้นต่ำที่เพียงพอ การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ การมีงานทำ การมีที่ดินทำกิน การเข้าถึงแหล่งเงินทุน การมีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม และการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

2.ด้านความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอ ระบบการกระจายอาหารที่ทั่วถึง และการเข้าถึงแหล่งอาหารอย่างเท่าเทียม

3.ด้านความมั่นคงทางสุขภาพ (Health Security) คือ การได้รับบริการสาธารณสุขอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ ลดปัญหาโรคภัยไข้เจ็บและความเหลื่อมล้ำด้านสุขภาพ

4.ด้านความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Security) ครอบคลุมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การลดมลพิษทางอากาศ น้ำ และดิน รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัย

5.ด้านความมั่นคงส่วนบุคคล (Personal Security) เช่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การได้รับการคุ้มครองจากความรุนแรง การคุ้มครองจากการละเมิดสิทธิ และความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

6.ด้านความมั่นคงของชุมชน (Community Security) หมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่มีการใช้แรงงานเด็ก ไม่มีความขัดแย้งรุนแรงภายในชุมชน และมีความสามัคคีเกื้อกูลกัน

7.ด้านความมั่นคงทางการเมือง (Political Security) ได้แก่ การปราศจากการกดขี่ทางการเมือง การเคารพสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเสรีและเป็นธรรม

โดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนสันติสุขมุ่งเน้นการจัดบริการสังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อให้ทุกคนได้รับสิทธิตามที่พึงมี พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพได้อย่างเท่าเทียม ครอบคลุม และต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การสร้างความมั่นคงให้แก่ผู้มีรายได้น้อย ส่งเสริมสังคมสวัสดิการ และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันอบอุ่นของผู้คนในสังคม ให้เกิดความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความเป็นหนึ่งเดียวกันบนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2.ความหมายของสันติสุข

ชุมชนสันติสุขเป็นกลุ่มที่สื่อถึงคำว่า "สันติ" ซึ่งมีความหมายว่า "ความสงบและความสุข" สอดคล้องกับพระไตรปิฎก ที่ระบุว่า "นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ. ไม่มีความสุขใดที่จะมีค่ามากกว่าความสงบ" เป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับการละหยุดกิเลสในระดับหนึ่ง กล่าวคือ การที่บุคคลหรือกลุ่มคนไม่เกิดความขัดแย้ง แย่งชิง หรือลงมือทำร้ายกัน โดยอิงจากอำนาจของทิวา หรือการยึดมั่นถือมั่น นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงสันติภาพที่ไม่มีความขัดแย้ง ตัวอย่างนักวิชาการที่ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคำว่าสันติภาพได้กล่าวว่า สันติภาพจะไม่บังเกิดขึ้นหากยังมีความปรารถนาและความต้องการที่จะเอาชนะและปรับปรุงเพื่อนบ้านของเราอยู่ ดังนั้น "สันติภาพที่แท้จริงจะเกิดขึ้นได้เพียงในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเมตตาและมิตรภาพ ห่างไกลจากความกลัว ความสงสัย และอันตรายต่าง ๆ What The Buddha Taught, ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร และคณะ แปล, (2540:160 -165) สันติสุขหรือสันติภาพย่อมเป็นเอกภาพและความสอดคล้อง ประสมกลมเกลียว ความเสรีภาพ และความยุติธรรมของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในสังคม และ สันติที่แท้จริงและเป็นพื้นฐานของสันติเชิงสังคมก็คือ สันติภายใน สันติสุข เป็นองค์รวมเรื่องสันติภาพที่ต้องกล่าวไว้ สมบูรณ์ในภาวะ ที่สงบ ราบรื่น ผู้คนดำรงชีวิตเป็นสุข และมีสมานฉันท์ต่อกัน เป็นสภาพสังคมอัน เป็นอุดมคติซึ่งมนุษย์ไม่ทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิต และต่อธรรมชาติ แวดล้อม สันติสุขหรือสันติภาพจึงเป็นทั้งเป้าหมาย (Goal) ตัวบ่งชี้ปัญหา (Indicator) และ กระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง (Process)

กล่าวโดยสรุป ชุมชนสันติสุข คือ ชุมชนที่ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เคารพในสิทธิ เสรีภาพ และความยุติธรรมของกันและกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพึ่งพาอาศัยกันได้ ดำเนินชีวิตภายใต้กฎระเบียบ วัฒนธรรม และประเพณีร่วมกัน พร้อมทั้งใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับการพัฒนาอย่างเหมาะสม สมาชิกมีจิตสำนึกในการร่วมมือแก้ไขปัญหา เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือสถานะ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี อันนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีและยั่งยืน

พรหมวิหาร 4

ความหมายของพรหมวิหาร

ราชบัณฑิตยสถาน (2548 : 120-121) พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีความหมายหลายอย่าง ได้แก่

1) เป็นหลักธรรมที่ทำให้มีคุณสมบัติเพิ่มขึ้น คล้ายพรหม โดยมุ่งเน้นว่าเมื่อผู้ที่ฝึกทำสมาธิฝึกมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะนำไปสู่การบรรลุธรรมในระดับต่อไป

2) เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องประดับใจสำหรับผู้มีคุณธรรม เมื่อมีความรู้และประพฤติใน 4 หลักนี้แล้วจะมีความรักต่อทุกชีวิต บรรณาที่ช่วยเหลือผู้ที่ทุกข์ให้พ้นจากทุกข์ ไม่มีความอิจฉาริษยาเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข และมีจิตใจที่เป็นกลางเมื่อช่วยเหลือคนอื่น

3) เป็นหลักธรรมสำหรับผู้มีบารมีหรือผู้ที่มีบทบาทในการปกครอง โดยมุ่งหวังให้ผู้มีบารมีมีความรักและบรรณาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และเป็นพื้นฐานในการช่วยเหลือเมื่อต้องเผชิญกับปัญหา ยินดีเมื่อพวกเขาประสบความสำเร็จ และยังคงเป็นกลางไม่เข้าข้างใคร พรหมวิหาร 4 เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อัปมัญญา 4 ด้วยเหตุผลที่ว่าความรู้สึกนี้ไม่มีขีดจำกัดต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เป็นพรหมวิหารของผู้มีคุณธรรมซึ่งควรประพฤติ

(พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2552:634) พรหมวิหาร 4 ยังหมายถึงหลักธรรมที่อยู่ในใจเป็นธรรมที่เกิดขึ้นในระดับจิตใจ ที่กระตุ้นให้เราทำการช่วยเหลือผู้อื่น และให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยพรหมวิหาร มี 4 อย่าง ได้แก่

1. เมตตา คือ ความรักและความบรรณาดีให้ผู้อื่นมีความสุข
2. กรุณา คือ ความรู้สึกสงสารและความบรรณาจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์
3. มุทิตา คือ ความดีใจและความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับสิ่งดี ๆ หรือความสำเร็จ
4. อุเบกขา คือ การมีหัวใจที่เป็นกลาง ไม่ดีใจหรือไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นประสบกับความลำบาก

พรหมวิหาร 4 นับเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับผู้ใหญ่ โดยเฉพาะสำหรับผู้มีอำนาจหรือหัวหน้าที่จะต้องเป็นคุณธรรมและมีความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น ควรมีความเข้าใจและเอ็นดูต่อผู้ที่อยู่ในความดูแลให้สามารถ “เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น” ซึ่งจะนำมาซึ่งความเคารพและความศรัทธาจากคนรอบข้างทั้งหมดได้

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551:161) พรหมวิหาร 4 เปรียบเสมือนบ้านหลังหนึ่งที่มีห้องมากมาย ตลอดเวลาที่เรานำชีวิตรอบบ้านนั้น เราจะอยู่ในห้องที่มีการใช้งาน เช่น เมตตาก็เปรียบได้กับความสะอาดและการจัดระเบียบของบ้าน ซึ่งต้องมีการเอาใจใส่จากเจ้าของกรุณาเปรียบเสมือนห้องสำหรับรับประทานอาหารและห้องน้ำ โดยสามารถเข้ามาใช้เมื่อมีความทุกข์ มุทิตาคือห้องรับแขกที่ทำให้เรามีความสุขเมื่อมีผู้มาเยี่ยม และอุเบกขาเหมือนห้องนอนที่เราต้องการเมื่อทำการกิจเสร็จ เพื่อให้ร่างกายและจิตใจได้พักผ่อน หากเราใช้ห้องในบ้านให้เหมาะกับโอกาส บ้านก็จะกลายเป็นที่พักที่น่ายินดี จิตใจที่ยึดถือพรหมวิหารจะสุขสงบและปราศจากความวุ่นวายอย่างที่คนทั่วไปเผชิญกันอยู่ พรหมวิหาร 4 ยังถือเป็นคุณธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ใหญ่ ผู้บริหาร หรือผู้นำใน 4 ด้าน ได้แก่

1. เมตตา คือ ความรู้สึกที่ต้องการให้คนอื่นมีความสุข มีใจที่อบอุ่นและพยายามทำสิ่งดีเพื่อทุกคนในสังคม
2. กรุณา คือ ความรู้สึกเห็นใจ ต้องการช่วยเหลือให้คนอื่นพ้นจากความทุกข์ และมุ่งมั่นบรรเทาความเดือดร้อนของสัตว์ทั้งหลาย

3. มุทิตา คือ ความรู้สึกที่มีความสุขเมื่อเห็นคนอื่นมีความสุข จิตใจมีความสดใสและเป็นสุขกับการที่สัตว์ทั้งหลายดำรงชีวิตอย่างดี และรู้สึกดีใจเมื่อพวกเขาเจริญเติบโตขึ้น

4. อุเบกขา คือ ความรู้สึกที่ตั้งอยู่บนความเป็นกลาง ไม่ปล่อยให้อารมณ์หรือเกลียดมากระทบจิตใจ คิดถึงผลของการกระทำที่แต่ละคนทำ และรับรู้ได้ว่าผลที่ได้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของตนเอง รวมถึงสามารถรักษาความสงบและเฉยเมยเมื่อตนไม่ต้องทำสิ่งใด

กิตติทัสน์ ผกาทอง,(2553:171) พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมสำหรับกำกับพฤติกรรมของผู้นำ 4 ประการ คือ

1. เมตตา (Loving-Kindness) คือ การมีจิตใจที่ดีและเต็มไปด้วยความรัก ไม่เกิดความโกรธหรือความแค้นต่อผู้ร่วมงานหรือลูกน้อง

2. กรุณา (Compassion) คือ มีความคิดที่จะช่วยเหลือและบรรเทาความทุกข์อยู่เสมอมองเป็นคนที่คอยช่วยแบ่งเบาภาระให้ผู้อื่นตลอดเวลา

3. มุทิตา (Sympathetic Joy) คือ การมีใจที่สดใสและเบิกบาน ยินดีในความสุขของผู้อื่น แม้ว่าตนจะพบเจอความทุกข์ก็ไม่คิดจะทำให้เขาารู้สึกแย่หรือลำบากใจ

4. อุเบกขา (Neutrality) คือ การมีความประพฤติที่ซื่อสัตย์และไม่เอนเอียง ไม่ให้ความรักหรือความเกลียดมากระทบตัดสินใจ คำนึงถึงผลของการกระทำว่า หากผู้อื่นทำดีจะได้ดี หากทำไม่ดีก็จะได้ผลตามนั้นการตั้งอยู่ในสถานะเรียกว่า ค่าของคนอยู่ที่ผลลัพธ์จากการกระทำ ไม่ใช่อำนาจอันสูงเกินไป ไม่ทำให้คนอื่นต้องทุกข์เครียด เพราะตัวเองมีความได้เปรียบในบางเรื่อง

นอกจากนี้ พรหมวิหาร 4 คือ หลักธรรมที่เป็นแนวทางของพรหม ซึ่งเหมาะสำหรับบุคคลที่มีความรับผิดชอบ เช่น พ่อ แม่ ครู หัวหน้า และผู้จัดการ หลักธรรมนี้เหมาะสำหรับทุกคน โดยมีดังนี้

1) เมตตา คือ ความรักและความปรารถนาดี หมายถึงความต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ประสบความสำเร็จ และเจริญรุ่งเรืองตามความเหมาะสม

2) กรุณา คือ ความสงสารและอยากช่วยเหลือ เพื่อให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ หมายถึงความตั้งใจที่จะช่วยเหลือและเห็นใจซึ่งกันและกัน

3) มุทิตา คือ การรู้สึกดีใจเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ หมายถึงการแสดงความยินดีเมื่อคนอื่นมีความก้าวหน้า เช่น การได้เลื่อนตำแหน่ง มุทิตาเป็นคุณธรรมที่ช่วยป้องกันความอิจฉา เพราะการอิจฉาสร้างแต่ความทุกข์ใจ ในขณะที่คนที่มีมุทิตาจะมีความสุขและเป็นที่ยกย่องของผู้อื่น

4) อุเบกขา คือการรู้สึกเป็นกลาง ไม่ดีใจหรือเสียใจเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จล้มเหลว หมายถึงความสามารถในการวางใจเป็นกลาง

สรุปได้ว่า พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่สอนให้ประพฤติ ปฏิบัติ หรือควบคุม กำกับทางจิตใจของมนุษย์ให้อยู่กับสังคมในโลกปัจจุบัน สำหรับผู้บริหารควร บริหารองค์กร โดยการ แสดงออกต่อผู้ใต้บังคับบัญชาถึงการมี เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่ก่อให้เกิดศรัทธาแก่

บุคคลากร เพื่อนร่วมงานและชุมชน ตลอดจนการบริหารบุคคลด้วยความเป็นธรรม วางระบบและวิธีการให้คุณให้โทษ ให้รางวัลด้วยความเป็นธรรม เพื่อให้องค์การประสบ ผลสำเร็จให้เป็นไปตามแผนการบริหารที่วางไว้

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบสุขอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพราะปัญหาความขัดแย้งในสังคมส่วนใหญ่เกิดจากความเห็นแก่ตัว ความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน และการขาดความเมตตาเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติผ่านหลักธรรมที่เรียกว่า **พรหมวิหาร 4** ซึ่งประกอบด้วย **เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา** อันเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีจิตใจสูงส่ง มีความรัก ความปรารถนาดี และความยุติธรรมต่อผู้อื่น หลักพุทธธรรม หรือ พรหมวิหาร 4 สามารถนำมาประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดในการสร้างสังคมสันติสุขในรูปแบบของ **L – C – S – N Model** ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมให้เกิดความรัก ความเข้าใจ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ **Loving-kindness, Compassion, Sympathetic Joy และ Neutrality** ดังรายละเอียดต่อไปนี้

L (Loving-kindness) เมตตา ความรักและความปรารถนาดีต่อผู้อื่น หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดี และความต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับหลัก เมตตา ในพรหมวิหาร 4 เมตตาเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์มีจิตใจอ่อนโยน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น การมีเมตตาจะทำให้บุคคลมองผู้อื่นในฐานะเพื่อนร่วมโลกที่ควรได้รับความรักและความปรารถนาดีเช่นเดียวกับตนเอง ในระดับสังคม เมตตาเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล ทำให้เกิดความสามัคคี ความร่วมมือ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อสมาชิกในสังคมมีเมตตาต่อกัน ย่อมช่วยลดความขัดแย้ง ความรุนแรง และการเอารัดเอาเปรียบกัน นอกจากนี้ การปลูกฝังเมตตายังสามารถทำได้ผ่านกระบวนการทางการศึกษา การอบรมทางศีลธรรมในครอบครัว และกิจกรรมทางศาสนาหรือชุมชน ซึ่งจะช่วยให้สังคมมีพื้นฐานของความรักและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

C (Compassion) กรุณา ความเห็นอกเห็นใจและการช่วยเหลือผู้อื่น หมายถึง ความสงสารหรือความเห็นอกเห็นใจต่อความทุกข์ของผู้อื่น พร้อมทั้งมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ซึ่งตรงกับหลัก กรุณา ในพรหมวิหาร 4 กรุณาเป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลไม่เพิกเฉยต่อความทุกข์ของผู้อื่น แต่พร้อมที่จะยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระของกันและกัน ในบริบทของสังคม ความกรุณามีบทบาทสำคัญในการสร้างความเอื้ออาทรและความเป็นมนุษยธรรม เช่น การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การทำกิจกรรมจิตอาสา การบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ เมื่อ

สมาชิกในสังคมมีความกรุณาต่อกัน จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

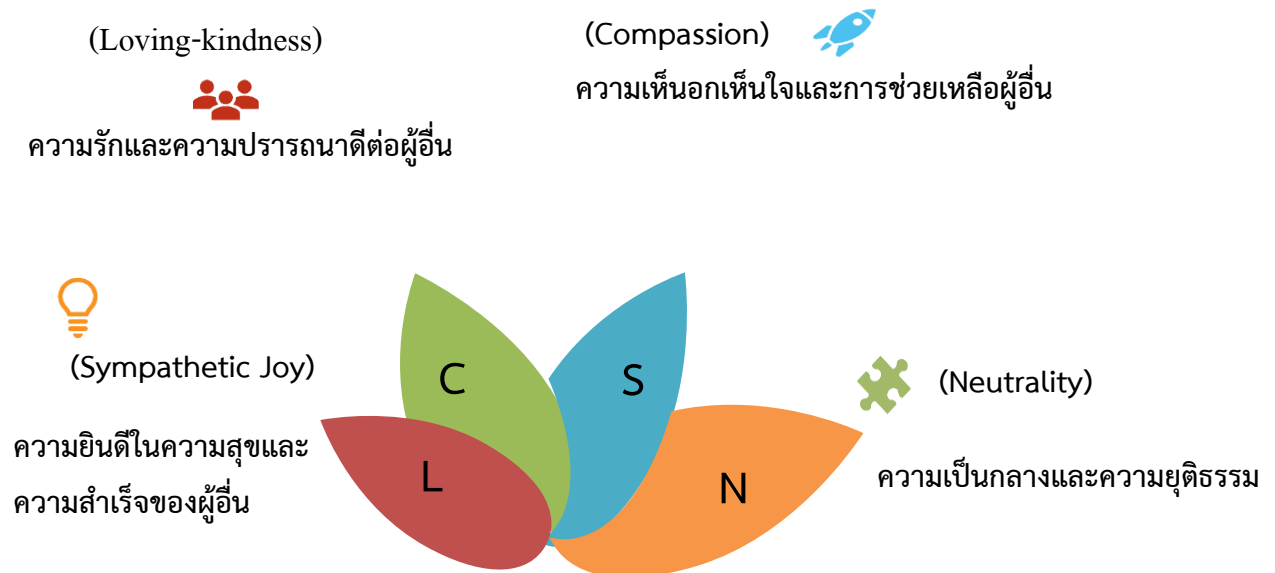
S (Sympathetic Joy) มุทิตา ความยินดีในความสุขและความสำเร็จของผู้อื่น หมายถึง ความรู้สึกยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุขหรือประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก มุทิตา ในพรหมวิหาร 4 มุทิตาเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้บุคคลสามารถชื่นชมและสนับสนุนความสำเร็จของผู้อื่นโดยปราศจากความอิจฉาริษยา ในสังคมที่มีการแข่งขันสูง บางครั้งความสำเร็จของผู้อื่นอาจก่อให้เกิดความอิจฉาหรือความรู้สึกไม่พอใจ แต่การฝึกมุทิตาจะช่วยเปลี่ยนมุมมองให้บุคคลสามารถมองเห็นความสำเร็จของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ควรชื่นชมและร่วมยินดี เมื่อสังคมเต็มไปด้วยมุทิตา จะเกิดบรรยากาศแห่งกำลังใจและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ส่งผลให้บุคคลมีแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองและร่วมกันสร้างความก้าวหน้าให้กับสังคมโดยรวม

N (Neutrality) อุเบกขา ความเป็นกลางและความยุติธรรม หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง การไม่ลำเอียง และการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับหลัก อุเบกขา ในพรหมวิหาร 4 อุเบกขาไม่ได้หมายถึงความเฉยเมยต่อปัญหา แต่เป็นการมีจิตใจที่มั่นคง สามารถควบคุมอารมณ์และตัดสินใจอย่างยุติธรรม ในระดับสังคม อุเบกขามีบทบาทสำคัญในการสร้างความยุติธรรมและความเท่าเทียมกัน เพราะช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาปัญหาต่าง ๆ อย่างรอบคอบ ไม่ตัดสินผู้อื่นด้วยอคติหรืออารมณ์ การมีอุเบกขาจะช่วยลดความขัดแย้งที่เกิดจากความลำเอียง และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการตัดสินใจที่เป็นธรรม ทั้งในระดับครอบครัว องค์กร และสังคมโดยรวม

โดยสรุป การบูรณาการหลักพุทธธรรมถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์และสังคม เพราะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตใจ การใช้ปัญญา และการปฏิบัติต่อกันด้วยความเมตตาและความยุติธรรม หากบุคคลในสังคมยึดถือหลักธรรมเหล่านี้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ก็จะช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง และความแตกแยกในสังคม ส่งผลให้เกิดความสมานฉันท์ ความร่วมมือ และนำไปสู่การสร้างสังคมสันติสุขของคนในสังคมอย่างแท้จริงและยั่งยืนในระยะยาว

จากการศึกษาวิเคราะห์ทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข ด้วยหลักการ L - C - S - N Model ดังแผนภาพที่ 1

L - C - S - N Model



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กิตติทัศน์ ผกาทอง. (2551). ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แก้ว ชิตตะขบ. (2548). รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. 2546. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา
- ดนัย ไชยโยธา. (2544). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอเอส พรินติ้งเฮาส์.
- เบญจวรรณ ทิมสุวรรณ. (2555) “การบูรณาการกระบวนทัศน์ในการประกันคุณภาพการศึกษา”.วารสารการพยาบาลและการศึกษา. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม).
- ประเวศ วะสี และคณะ. (2539) “พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณสังคมไทย”. ประเด็นวิจัยศาสนาและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. “ คำวัด ”. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). (2551) พจนานุกรมพุทธศาสตร์. ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระมหาวิสูตร ปภสฺสโร (ยุวศิลปิน). (2560) “บูรณาการหลักโอวาทปาฏิโมกข์สู่บรรทัดฐานทางสังคมไทย
ศึกษากรณีชุมชนบ้านศาลา ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่อรม จังหวัดเชียงใหม่”. ดุษฎีนิพนธ์พุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่
2. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์.

Walpola Sri Rahula. What The Buddha Taught. ชูศักดิ์ ทิพย์เกสร และคณะ แปล. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธบูรณาการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร

INTEGRATING BUDDHIST PRINCIPLES TO ENHANCE EMPLOYEE PERFORMANCE IN ORGANIZATIONS

พระมหาจารุทัศน์ จารุธมฺโม (จินดาศรี)

Phramaha Charutat Charudhammo (Jindasri)

สังกัด สำนักศาสนศึกษาวัดบัวถนน

Wat Bua Thanon School

E-mail, leklovelek774@gmail.com

Received : March 7, 2026

Revised : April 23, 2026

Accepted : April 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรสถานศึกษา 2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอิทธิบาทธรรมกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรสถานศึกษา 3. เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อการบริหารงานขององค์กรเป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุประสิทธิภาพสำหรับองค์กร การนำหลักอิทธิบาทธรรม มาใช้ในการบริหารงานขององค์กร เพื่อใช้เป็นแนวทาง หรือเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรในองค์กร สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานในหน้าที่ที่รับผิดชอบของตนเอง ของแต่ละส่วนงานตามหลักธรรม เป็นหลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มาก ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นหลักธรรมอันจะก่อให้เกิดความผาสุกหลักอิทธิบาทธรรม มีความเหมาะสมกับการนำไปเป็นเกณฑ์มาตรฐานแห่งความดีงามมากที่สุดในการดำเนินงานถ้านำไปปฏิบัติก็จะเกิดความมั่นคงและความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่รักและเคารพของผู้อื่น

คำสำคัญ: อิทธิบาทธรรม, การบูรณาการ, องค์กร

Abstract

This academic article has the following objectives: (1) to study the level of work performance efficiency of educational institution personnel; (2) to examine the relationship between Iddhipada Dhamma and the work performance efficiency of educational personnel; and (3) to propose the application of Iddhipada Dhamma in organizational administration as a process for achieving effective performance and organizational efficiency. The application of Iddhipada Dhamma in organizational management serves as a

guideline to enhance the efficiency of personnel in performing their duties. These principles can be applied to individual responsibilities across different departments in accordance with Dhamma principles. They function as a unifying doctrine that enables large groups of people to live and work together happily, fostering love and unity. Furthermore, these principles can be applied at all levels, from the family to society, contributing to overall well-being. Iddhipada Dhamma is highly appropriate as a standard of moral excellence in organizational operations. When put into practice, it promotes stability and career advancement, and leads individuals to be loved and respected by others.

Keywords: Iddhipada Dhamma; Administration; Organization

บทนำ

การพัฒนาการศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21 มิได้มุ่งเน้นเพียงการปรับปรุงหลักสูตร สื่อการเรียนรู้ หรือเทคโนโลยีทางการศึกษาเท่านั้น หากยังให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพของบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนระบบการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ ทั้งด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารสถานศึกษา และการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การปฏิบัติงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ แรงจูงใจ เจตคติที่เหมาะสม และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานควบคู่กัน

ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๖๒ ได้กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม จริยธรรม สะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาที่แท้จริงต้องพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน มิใช่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงวิชาการเท่านั้น โดยเฉพาะบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางปัญญาและแบบอย่างของสังคม

บุคลากรทางการศึกษาในปัจจุบันต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตร เทคโนโลยี ระบบประเมินผล และความคาดหวังจากสังคม รวมถึงภาระงานที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เกิดความเครียดและภาวะหมดไฟในการทำงาน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ในบริบทดังกล่าว แนวคิด “พุทธบูรณาการ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๓๙ : ๔๘๕) จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและการทำงาน เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจจากภายใน ลดความตึงเครียด และส่งเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

อิทธิบาทธรรมทั้ง ๔ ประการเป็นหลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมพันธ์กันอย่างเป็นกระบวนการ เริ่มจาก ฉันทะ คือ ความพอใจและรักในสิ่งที่ทำ ทำให้เกิดแรงจูงใจจากภายใน เมื่อมีใจรักจึงเกิด วิริยะ คือ ความ

เพียรพยายาม อุตุน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ความเพียรนั้นส่งเสริมให้เกิด จิตตะ คือ ความเอาใจใส่และจดจ่อกับงานอย่างแน่วแน่ และท้ายที่สุดต้องมี วิมังสา คือ การไตร่ตรอง ตรวจสอบ และปรับปรุงด้วยปัญญา กล่าวโดยสรุป อิทธิบาท ๔ เป็นหลักแห่งความสำเร็จที่เริ่มจากแรงบันดาลใจภายใน เสริมด้วยความเพียร ความตั้งมั่น และการใช้เหตุผลกำกับ จึงทำให้การกระทำทั้งทางโลกและทางธรรมดำเนินไปอย่างมีทิศทาง มีคุณภาพ และบรรลุผลสำเร็จอย่างยั่งยืน

การบูรณาการ

ความหมายของการบูรณาการ

กระบวนการนำองค์ประกอบหรือส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันมาผสมผสาน รวมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ ความสอดคล้อง และประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินงานหรือการพัฒนาในทางวิชาการ คำว่า Integration สื่อถึงการเชื่อมโยงแนวคิด หลักการ หรือกระบวนการจากหลายศาสตร์ หรือหลายส่วนงาน ให้ทำงานร่วมกันอย่างมีเอกภาพ ไม่แยกส่วน และเสริมพลังซึ่งกันและกัน

การบูรณาการ (Integration) เป็นแนวคิดสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางทั้งในทางการศึกษา การบริหารจัดการ และศาสตร์สาขาต่าง ๆ โดยทั่วไป การบูรณาการหมายถึง กระบวนการนำองค์ประกอบตั้งแต่สองส่วนขึ้นไป ซึ่งอาจเป็นองค์ความรู้ หลักการ แนวคิด ทฤษฎี ทรัพยากร หรือกระบวนการดำเนินงานที่มีความแตกต่างกัน มาประสาน เชื่อมโยง และผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและกลมกลืน จนเกิดเป็นองค์รวม (The Whole) ที่มีความสมบูรณ์ในตนเอง และก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่ม หรือประสิทธิผลที่สูงกว่าการดำเนินการแบบแยกส่วน แนวคิดเรื่องการบูรณาการมีรากฐานจากคำภาษาอังกฤษว่า Integration ซึ่งในความหมายพื้นฐานหมายถึง การทำให้หน่วยย่อยหรือส่วนต่าง ๆ รวมเข้าเป็นหนึ่งเดียวอย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน มิใช่เพียงการนำมาวางรวมกันเท่านั้น แต่ต้องมีความกลมกลืนและทำหน้าที่สนับสนุนกันและกันอย่างสอดคล้องประสาน หากองค์ประกอบต่าง ๆ ถูกนำมารวมกันโดยปราศจากความสัมพันธ์หรือไม่ก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่ม ก็ไม่อาจถือได้ว่าเป็นการบูรณาการที่แท้จริง (สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2546 : 16)

ในมิติทางปรัชญาและองค์ความรู้ การบูรณาการสะท้อนแนวคิดแบบองค์รวม (Holistic Approach) ซึ่งมองว่าสิ่งต่าง ๆ ในระบบมีความสัมพันธ์อาศัยซึ่งกันและกัน การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่งจึงไม่อาจพิจารณาแบบแยกส่วน แต่ต้องมองในภาพรวมที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ตัวอย่างเช่น การประสานศรัทธาทางศาสนากับปัญญาทางวิทยาศาสตร์ หากดำเนินไปในแนวทางที่สอดคล้องและเกื้อหนุนกัน ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจที่ลุ่มลึกและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันเป็นผลจากการหลอมรวมองค์ความรู้ที่แตกต่างให้เป็นหนึ่งเดียว

ในบริบททางการศึกษา คำว่า “บูรณาการ” เดิมเคยใช้ในลักษณะ “บูรณาการรวมหน่วย” เพื่อสื่อถึงการจัดหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนรู้ที่นำสาระจากหลายวิชามาเชื่อมโยงกัน ต่อมาความหมายได้พัฒนาให้ครอบคลุมถึงการเชื่อมโยงเนื้อหา ทักษะ กระบวนการ และกิจกรรมการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการจึงมิใช่เพียงการนำเนื้อหาหลายวิชามาสอนพร้อมกัน แต่เป็นการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ขององค์ความรู้ต่าง ๆ และสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์จริง ตัวอย่างเช่น การสอนภาษาแบบบูรณาการที่พัฒนาทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียนไปพร้อมกันภายในกิจกรรมเดียวกัน ทำให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวม ในมิติของการบริหารจัดการองค์กร การบูรณาการหมายถึง การเชื่อมโยงองค์ประกอบภายในองค์กร ได้แก่ แผน ยุทธศาสตร์ โครงสร้าง ระบบสารสนเทศ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ งบประมาณ กระบวนการปฏิบัติงาน และระบบประเมินผล ให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งระบบ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายหลักขององค์กร (Organization-wide Goal) อย่างมีประสิทธิภาพ การบูรณาการในลักษณะนี้มีมิใช่เพียงการทำให้ทุกฝ่ายดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน (Alignment) แต่ต้องทำให้ทุกองค์ประกอบสามารถเชื่อมโยง เกื้อหนุน และเสริมพลังซึ่งกันและกัน จนเกิดผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด (วิชัย วงษ์ใหญ่. รศ.ดร.. และมารุต พัฒนา. รศ.ดร., 2547 : 101)

นักวิชาการไทยบางท่านได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การบูรณาการยังหมายถึง การนำทรัพยากรที่มีอยู่มาจัดการร่วมกันอย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาและคุณค่าเพิ่มการบูรณาการจึงไม่ใช่รูปแบบหรือขั้นตอนที่ตายตัว หากแต่เป็นกระบวนการที่ยืดหยุ่นตามบริบท โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ ต้องก่อให้เกิดความสมบูรณ์และประโยชน์ที่มากขึ้น หากการรวมกันนั้นทำให้คุณค่าลดลงหรือประสิทธิภาพด้อยลง ก็ไม่อาจถือได้ว่าเป็นการบูรณาการอย่างแท้จริง

เมื่อพิจารณาโดยสังเขปจะเห็นได้ว่า การบูรณาการมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่

- 1) การมีองค์ประกอบตั้งแต่สองส่วนขึ้นไปที่มีความสัมพันธ์กัน
- 2) การเชื่อมโยงและประสานอย่างเป็นระบบและกลมกลืน
- 3) การก่อให้เกิดคุณค่าใหม่หรือประสิทธิภาพที่สูงขึ้น

การบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ มิใช่เป็นเพียงการศึกษาเชิงเปรียบเทียบที่นำองค์ความรู้สองฝ่ายมาวางไว้คู่ขนานกันเพื่อดูความเหมือนหรือความแตกต่างเท่านั้น เพราะการเปรียบเทียบมิได้มุ่งให้ทั้งสองส่วนหลอมรวมกันเป็นหนึ่งเดียว หากแต่การบูรณาการเป็นกระบวนการเชื่อมโยง ปรับประสาน และผสมผสานองค์ความรู้ทั้งสองสายเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ จนเกิดเป็นองค์รวมใหม่ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง และก่อให้เกิดคุณค่าเพิ่มทั้งในเชิงความคิดและการปฏิบัติ

แนวทางการบูรณาการสามารถดำเนินการได้ 2 วิธีสำคัญ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557 : 23-25) ได้แก่

1) แบบพุทธวิทยา (Buddhology) เป็นการใช้พระพุทธศาสนาเป็นฐานหรือกรอบหลักในการพิจารณา แล้วนำแนวคิด ทฤษฎี หรือผลการศึกษาศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริม สนับสนุน หรือขยายความ หลักธรรม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับเหตุผลและบริบทของสังคมร่วมสมัย วิธีการนี้ช่วยให้พระพุทธศาสนาได้รับการอธิบายในภาษาทางวิชาการที่เข้าใจง่ายและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น โดยยังคงรักษาแก่นสารของหลักธรรมไว้

2) แบบธรรมวิทยา (Dhammology) เป็นการใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นฐานในการศึกษา แล้วนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม เข้าไปเติมเต็มหรือประยุกต์ใช้ในศาสตร์นั้น ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความรู้เชิงวิชาการกับคุณค่าทางศีลธรรม แนวทางนี้ช่วยให้ศาสตร์สมัยใหม่มีความสมบูรณ์รอบด้าน และสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมได้อย่างยั่งยืน

ประสิทธิภาพ

คำว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง การสนับสนุนให้เกิดวิธีการบริหารจัดการที่สามารถสร้างผลลัพธ์ได้ดีที่สุด โดยใช้ต้นทุนหรือทรัพยากรน้อยที่สุด กล่าวคือ เป็นการลดค่าใช้จ่ายทั้งด้านวัตถุและบุคลากร ขณะเดียวกันก็เพิ่มความรวดเร็วและความสอดคล้องตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ตลอดจนสร้างความราบรื่นในการบริหารจัดการให้มากยิ่งขึ้น (สมใจ ลักษณะ, ๒๕๔๓ : ๔๕-๔๖) ความหมายนี้สอดคล้องกับวิทยา ด้านอรรถกถา ซึ่งได้ให้นิยามว่า “ประสิทธิภาพ” หมายถึง ความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดขององค์การให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมักจะวัดประสิทธิภาพในรูปของต้นทุน หรือจำนวนทรัพยากรที่ใช้เทียบกับผลงานหรือผลผลิตที่ได้รับ นอกจากนี้ “ประสิทธิภาพ” ยังหมายถึง การใช้ทรัพยากรและกระบวนการดำเนินงานให้เกิดผลผลิตสูงสุด โดยมีผลลัพธ์ที่ได้รับเป็นตัวชี้วัด อาจแสดงค่าออกมาในรูปของการเปรียบเทียบระหว่างต้นทุนกับผลกำไร หากผลกำไรสูงกว่าต้นทุนมากเท่าใด ก็ยิ่งแสดงถึงระดับของประสิทธิภาพที่มากขึ้นอย่างไรก็ตาม การแสดงประสิทธิภาพไม่จำเป็นต้องวัดในเชิงตัวเลขเสมอไป แต่อาจพิจารณาได้จากการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ประหยัด ไม่สูญเปล่าเกินความจำเป็น รวมถึงการเลือกใช้วิธีการปฏิบัติที่เหมาะสม อันนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างรวดเร็ว มีคุณภาพ ระดับของประสิทธิภาพสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ (วิทยา ด้านอรรถกถา, ๒๕๔๖ : ๓๔) คือ

1) ประสิทธิภาพของบุคคล หมายถึง การปฏิบัติงานที่สามารถใช้แรง เวลา และทรัพยากรให้น้อยที่สุด โดยยังคงคุณภาพของผลงานไว้ในระดับที่น่าพอใจ มีความตั้งใจจริง ใช้เทคนิคที่ช่วยเพิ่มปริมาณและคุณค่าของผลงาน และสามารถปรับปรุงวิธีการทำงานให้ดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ

2) ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึง ความสามารถขององค์การในการดำเนินงานตามภารกิจและเป้าหมาย โดยมีการวางแผน จัดการทรัพยากรและกำลังคนอย่างเหมาะสม บริหารจัดการได้อย่างมีระบบ และเกิดประสิทธิผลสูงสุด มีการใช้กลยุทธ์เทคโนโลยี และวิธีการที่เหมาะสม ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่น มีปัญหาอุปสรรคน้อย พนักงานมีขวัญกำลังใจ และสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข

ประสิทธิภาพ หมายถึง ความสามารถในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างเหมาะสม โดยไม่ยึดติดกับวิธีการแบบใดแบบหนึ่ง และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการจัดการ เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีคุณภาพ สอดคล้องกับ แนวคิดทฤษฎีระบบ ของ แคทซ์ และ คาน (Katz and Kahn) ซึ่งอธิบายว่า "ระบบ" หมายถึงกลุ่มขององค์ประกอบที่มีความเชื่อมโยงและส่งผลต่อกัน เพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่เป้าหมาย โดยประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) อาทิ วัตถุประสงค์ของหน่วยงาน ทรัพยากรมนุษย์ งบประมาณ และเครื่องมืออุปกรณ์ 2) กระบวนการ (Process) เช่น การวางแผน การบริหารจัดการ และการดำเนินงานต่าง ๆ 3) ผลลัพธ์ (Output) ซึ่งรวมถึง ความพึงพอใจ และประสิทธิผลของงาน การบริหารที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องใช้ ทักษะหลัก 3 ประการ ได้แก่ (Katz D. Kahn RL, 1978 : 1-17)

- 1) ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills) คือ ความรู้ความเข้าใจในวิธีการทำงาน กระบวนการ และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการกิจหรือหน้าที่โดยตรง เหมาะสำหรับการทำงานเชิงปฏิบัติ
- 2) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Skills) คือ ความสามารถในการประสานงานและทำงานร่วมกับผู้อื่น การสร้างความร่วมมือ และส่งเสริมบรรยากาศที่ดีในการทำงาน
- 3) ทักษะด้านการคิดเชิงแนวคิด (Conceptual Skills) คือ ความสามารถในการมองภาพรวม วิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของสถานการณ์ ตลอดจนเชื่อมโยงระบบต่าง ๆ เพื่อใช้ในการวางแผนหรือกำหนดทิศทางองค์กร

หลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท หมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุหรือปัจจัยให้เกิดความสำเร็จคำว่า อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ ความเจริญ หรือผลที่เกิดขึ้น คำว่า บาท แปลว่า ฐาน ที่ตั้ง หรือหนทาง ดังนั้น อิทธิบาท จึงหมายถึง ฐานหรือหนทางแห่งความสำเร็จ คือ หลักธรรมที่เกื้อหนุนให้บุคคลบรรลุเป้าหมายทั้งในการเรียน การทำงาน และการพัฒนาตนเอง ในพระพุทธศาสนา อิทธิบาทเป็นหลักธรรมที่ชี้ว่า ความสำเร็จไม่ได้เกิดจากโชคหรือความบังเอิญ แต่เกิดจากการมีแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาอย่างถูกต้อง สรุปคือ อิทธิบาท คือ หลักธรรมที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่ความสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม ความหมายของอิทธิบาท 4 อิทธิบาท 4 พื้นฐานหรือทางที่ทำให้ประสบความสำเร็จ” ทั้งในการเรียน การทำงาน และการใช้ชีวิต 4 ประการ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๓๙ : ๑๙) คือ

- 1) ฉันทะ หมายถึง ความพึงพอใจในงานที่ทำ เป็นความชอบหรือแรงจูงใจภายในซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีโอกาสทำในสิ่งที่ตนสนใจ อย่างไรก็ตาม งานที่ได้รับมอบหมายอาจไม่ตรงกับความต้องการไป จึงจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจขึ้นมาใหม่ โดยการศึกษางานให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ทั้งในด้านวิธีการและเป้าหมาย เมื่อสามารถสร้างความพึงพอใจในงานได้แล้ว การลงมือปฏิบัติจึงมีแนวโน้มจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ครั้งหนึ่ง
- 2) วิริยะ คือ ความพากเพียรในการทำงาน ซึ่งจะเกิดขึ้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับของฉันทะ

เมื่อมีความพอใจในงาน ความเพียรก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ปัจจัยเสริมแรง เช่น รางวัล คำชื่นชม หรือแรงสนับสนุนจากผู้อื่น จะช่วยส่งเสริมความเพียรในการปฏิบัติงานให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเห็นความก้าวหน้าของงานเป็นลำดับขั้น

3) จิตตะ คือ ความตั้งใจและใส่ใจในงาน ตรวจสอบความคืบหน้าและความบกพร่องของงานอยู่เสมอ ความใส่ใจนี้จะเกิดขึ้นมากน้อยตามระดับของฉันทะและวิริยะ หากมีความพึงพอใจและพากเพียรมาก ก็จะใส่ใจในงานมาก ทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว

4) วิมังสา หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล รวมถึงการวิเคราะห์กระบวนการทำงาน หากพบข้อบกพร่องหรือสิ่งที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ก็จะสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมได้ วิมังสาเป็นผลที่เกิดจากจิตตะ เพราะเมื่อมีการตรวจสอบงานอย่างตั้งใจ ย่อมสามารถวิเคราะห์เหตุและผลของงานแต่ละขั้นตอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากผลลัพธ์ไม่เป็นที่น่าพอใจ ก็สามารถดำเนินการแก้ไขให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีขึ้นได้

หลัก อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งนักวิชาการไทยหลายท่านได้อธิบายถึงความหมายและความสำคัญของหลักธรรมดังกล่าวในมิติของการพัฒนาตนเองและการบริหารงาน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จของการทำกิจการต่าง ๆ โดยเริ่มจาก ฉันทะ คือ ความพอใจหรือความรักในสิ่งที่ทำ ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้บุคคลเกิดความตั้งใจในการทำงาน ต่อมาคือ วิริยะ คือ ความเพียรพยายามในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง จิตตะ คือ การเอาใจใส่และจดจ่อกับงานที่ทำ และ วิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ และปรับปรุงวิธีการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ด้าน วศิน อินทสระ อธิบายว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาความสำเร็จของบุคคลทั้งในด้านการศึกษา การทำงาน และการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะฉันทะที่ทำให้เกิดความรักในงาน วิริยะที่ช่วยให้เกิดความพากเพียร จิตตะที่ทำให้มีความตั้งใจมั่น และวิมังสาที่ช่วยให้เกิดการคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (วศิน อินทสระ, ๒๕๔๖ : ๓๔)

นอกจากนี้ สุมน อมรวิวัฒน์ ยังกล่าวว่า อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้และการทำงานของบุคคลได้ เพราะเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาในการคิดวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองและประสบความสำเร็จในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2544 : 89)

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กร

การนำหลัก อิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการปฏิบัติงานในองค์กร สามารถช่วยยกระดับประสิทธิภาพได้อย่างเป็นระบบ เพราะอิทธิบาทเป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนาทั้งแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และปัญญา ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการทำงาน

๑) ฉันทะ : สร้างความพอใจและแรงจูงใจในการทำงาน องค์กรควรส่งเสริมให้บุคลากรเห็นคุณค่าและความหมายของงานที่ตนทำ เช่น การกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี และการยกย่องผลงานอย่างเหมาะสม เมื่อบุคลากรมีความรักและพอใจในงาน จะเกิดแรงจูงใจภายใน ส่งผลให้คุณภาพงานดีขึ้น

๒) วิริยะ : ส่งเสริมความเพียรและความรับผิดชอบ ผู้บริหารควรปลูกฝังความมุ่งมั่น อดทน และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เช่น การติดตามงานอย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็น และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความรับผิดชอบ จะช่วยเพิ่มปริมาณงานและความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน

๓) จิตตะ : ความเอาใจใส่และความตั้งใจในการทำงาน การทำงานอย่างมีสมาธิ รอบคอบ และใส่ใจในรายละเอียด จะช่วยลดข้อผิดพลาดและเพิ่มคุณภาพของผลงาน องค์กรสามารถสนับสนุนได้โดยจัดระบบงานที่ชัดเจน ลดสิ่งรบกวน และส่งเสริมการทำงานอย่างมีสมาธิ

๔) วิมังสา : การใช้ปัญญาและการปรับปรุงพัฒนามุขการควรมีการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหา และปรับปรุงวิธีการทำงานอย่างสม่ำเสมอ เช่น การประชุมสรุปผล การนำข้อเสนอแนะมาปรับใช้ หรือการพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้องค์กรเกิดความคุ้มค่าและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

หลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมใน พระไตรปิฎก ที่เป็นแนวทางนำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน และการดำเนินชีวิต สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรได้ โดยมุ่งส่งเสริมให้บุคลากรมีแรงจูงใจ ความเพียร ความตั้งใจ และการใช้ปัญญาในการทำงาน ซึ่งจะช่วยให้งานมีคุณภาพ มีความรวดเร็ว และบรรลุเป้าหมายขององค์กร (สมภาร พรหมทา, ๒๕๔๖ : ๑๖)

๑. ฉันทะ (ความพอใจในงาน)

การเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กรเริ่มจากการสร้างฉันทะให้บุคลากร คือทำให้บุคลากรมีความรักและความพอใจในงานที่ตนรับผิดชอบ องค์กรสามารถดำเนินการได้โดยการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของบุคลากร การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การให้รางวัลหรือคำชื่นชมเมื่อปฏิบัติงานสำเร็จ รวมถึงการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี เมื่อบุคลากรมีความพอใจในงาน จะเกิดความตั้งใจทำงานและทำให้งานมีคุณภาพมากขึ้น

๒. วิริยะ (ความเพียรพยายาม)

การส่งเสริมให้บุคลากรมีความขยันหมั่นเพียรและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน องค์กรสามารถสนับสนุนได้โดยการกำหนดเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน การติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรผ่านการฝึกอบรมหรือการ

เรียนรู้เพิ่มเติม ความเพียรจะช่วยให้บุคลากรสามารถปฏิบัติงานได้อย่างต่อเนื่องและบรรลุเป้าหมายขององค์กร

๓. จิตตะ (ความเอาใจใส่และสมาธิในการทำงาน)

จิตตะเป็นการทำงานด้วยความตั้งใจและมีสมาธิ องค์กรควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรับผิดชอบและเอาใจใส่ต่อหน้าที่ เช่น การจัดสภาพแวดล้อมการทำงานที่เหมาะสม การลดสิ่งรบกวน และการส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานที่มุ่งเน้นคุณภาพของงาน เมื่อบุคลากรมีสมาธิและความใส่ใจในการทำงาน จะช่วยลดข้อผิดพลาดและเพิ่มคุณภาพของผลผลิตงาน

๔. วิมังสา (การพิจารณาและปรับปรุงงาน)

วิมังสาเป็นการใช้ปัญญาในการตรวจสอบ วิเคราะห์ และพัฒนาการทำงานให้ดีขึ้น องค์กรสามารถนำหลักนี้มาใช้โดยการประเมินผลการทำงาน การวิเคราะห์ปัญหา และการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เช่น การประชุมสรุปผลการดำเนินงาน การรับฟังความคิดเห็นจากบุคลากร และการนำข้อมูลมาใช้ในการพัฒนาระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุป การประยุกต์ใช้หลัก อธิติบาท ๔ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กร สามารถดำเนินการได้โดยการนำหลักธรรมที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก มาเป็นแนวทางในการพัฒนาทัศนคติและพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรให้มีความมุ่งมั่นต่อหน้าที่และการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง โดยองค์กรควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความรักและความพอใจในงานที่ตนปฏิบัติ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจภายในในการทำงาน เมื่อบุคลากรมีความพอใจในงานก็จะเกิดความตั้งใจและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ทำให้งานที่ปฏิบัติมีคุณภาพและเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความขยันหมั่นเพียรและความมุ่งมั่นในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคหรือปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาความรู้และทักษะของตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน องค์กรควรปลูกฝังให้บุคลากรมีความเอาใจใส่และจดจ่อกับงานที่ได้รับมอบหมาย มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และปฏิบัติงานด้วยความรอบคอบ เพื่อช่วยลดความผิดพลาดและเพิ่มคุณภาพของผลงาน นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมให้มีการใช้ปัญญาในการพิจารณา วิเคราะห์ และประเมินผลการทำงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำผลการประเมินไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้บุคลากรเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้การทำงานขององค์กรมีคุณภาพ มีความรวดเร็ว และเกิดความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากร ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จและความเจริญก้าวหน้าขององค์กรในระยะยาว.

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กร สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้รับ ดังนี้

๑) ได้ความเข้าใจว่า “ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน” ไม่ได้เกิดจากระบบหรือกฎระเบียบเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากพลังภายในของบุคลากรควบคู่กับกระบวนการบริหารที่เหมาะสม

๒) ได้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลว่า อิทธิบาท ๔ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เป็นกลไกภายในที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการทำงาน ความรับผิดชอบ และคุณภาพของผลงาน

๓) ได้ข้อค้นพบเชิงบูรณาการว่า เมื่อบุคลากรมีแรงจูงใจที่ดี (ฉันทะ) มีความเพียร (วิริยะ) มีความใส่ใจ (จิตตะ) และมีการคิดวิเคราะห์ปรับปรุงงาน (วิมังสา) จะทำให้กระบวนการทำงานเป็นระบบและเกิดผลลัพธ์ที่มีคุณภาพ

๔) ได้องค์ความรู้เชิงรูปแบบ (Model) ว่า การพัฒนาองค์กรควรดำเนินตามลำดับจาก พัฒนาจิตใจ → พัฒนาพฤติกรรมการทำงาน → พัฒนาระบบงาน → เกิดประสิทธิภาพ → นำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน

๕) ได้ข้อสรุปสำคัญว่า การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในองค์กรไม่ใช่เพียงแนวคิดเชิงศาสนา แต่สามารถใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาการบริหารจัดการและยกระดับศักยภาพบุคลากรได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กรอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาพลังภายในของบุคลากรควบคู่กับการพัฒนาระบบงาน โดยอาศัยหลักอิทธิบาท 4 เป็นฐานคิด และถอดรหัสเป็นกระบวนการเชิงบริหารในรูปแบบ P – D – C – E Model ดังแผนภาพที่ 1

P – D – C – E Model



Determination (วิริยะ)

สร้างความเพียร ความมุ่งมั่น และความ
รับผิดชอบต่อหน้าที่ → ทำให้งานดำเนินต่อเนื่อง
ไม่ย่อท้อแปรเปลี่ยน

Concentration (จิตตะ)



สร้างความตั้งใจ เอาใจใส่ และจดจ่อกับคุณภาพ
งาน → ทำให้กระบวนการทำงานมีระบบและมี
มาตรฐาน



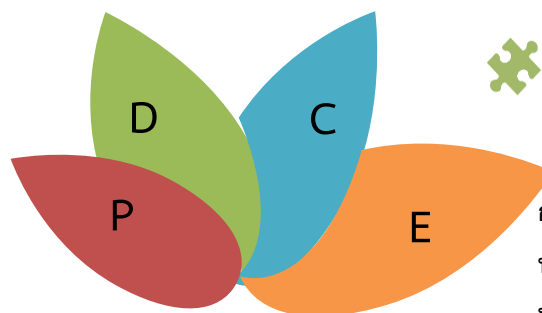
Passion (ฉันทะ)

สร้างแรงจูงใจภายใน ความรักในงาน
และความเต็มใจในการปฏิบัติงาน
→ เป็นจุดเริ่มต้นของพลังการทำงาน



Evaluation (วิมังสา)

การคิดวิเคราะห์ ตรวจสอบ และปรับปรุง
พัฒนาอย่างต่อเนื่อง → ทำให้เกิด
นวัตกรรมและการพัฒนาไม่หยุดนิ่ง



แผนภาพที่ ๑ องค์ความรู้ที่ได้รับ

P – Passion (ฉันทะ) : จุดเริ่มต้นของพลังการทำงาน

ฉันทะเป็นรากฐานสำคัญของพฤติกรรมการทำงาน หมายถึง ความพอใจ ความรักในงาน และแรงจูงใจภายในที่เกิดจากความสมัครใจ ไม่ใช่แรงกดดันภายนอก เมื่อบุคลากรมีฉันทะ จะเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน (Ownership) และมีความผูกพันต่อองค์กรอย่างแท้จริง

ในเชิงบริหาร ฉันทะทำหน้าที่เป็น “พลังขับเคลื่อนภายใน” ที่สร้างทัศนคติเชิงบวก ลดปัญหาการต่อต้านงาน ลดความเฉื่อยชา และเพิ่มความกระตือรือร้น ส่งผลให้บุคลากรพร้อมพัฒนาและเปิดรับการเรียนรู้

Determination (วิริยะ) : พลังแห่งความเพียรและความต่อเนื่อง

เมื่อมีแรงจูงใจภายในแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการแปรแรงจูงใจนั้นให้กลายเป็น “การลงมือทำอย่างต่อเนื่อง” ซึ่งก็คือวิริยะ หมายถึง ความเพียร ความพยายาม ความมุ่งมั่น และความอดทนต่ออุปสรรค

ในบริบทองค์กร วิริยะทำให้การทำงานไม่สะดุดกลางคัน ไม่ล้มเลิกเป้าหมายง่าย ๆ และช่วยรักษามาตรฐานการปฏิบัติงานให้ดำเนินไปตามแผนที่กำหนดไว้ บุคลากรที่มี Diligence จะมีความรับผิดชอบสูง มีวินัย และพร้อมเผชิญปัญหาอย่างสร้างสรรค์

C – Concentration (จิตตะ) : คุณภาพของกระบวนการทำงาน

จิตตะหมายถึง ความตั้งใจจดจ่อ เอาใจใส่ และมีสมาธิต่อสิ่งที่ทำอย่างจริงจัง ในเชิงการบริหาร จิตตะสะท้อนถึงความละเอียดรอบคอบ ความรับผิดชอบ และการทำงานอย่างมีมาตรฐาน

เมื่อบุคลากรมี Concentration จะทำให้งานมีระบบ มีความถูกต้อง ลดข้อผิดพลาด และเพิ่มคุณภาพของกระบวนการทำงาน ทั้งยังช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความเป็นมืออาชีพ

E – Evaluation (วิมังสา) : กลไกการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

วิมังสาคือการพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ ตรวจสอบ และปรับปรุงงานอย่างมีเหตุผล เป็นขั้นตอนที่ทำให้องค์กรไม่หยุดนิ่ง แต่เกิดการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ในเชิงระบบ Evaluation ช่วยให้เกิดการประเมินผลการดำเนินงาน การแก้ไขข้อบกพร่อง การพัฒนานวัตกรรม และการยกระดับมาตรฐานการทำงาน เป็นฐานของการสร้าง “องค์กรแห่งการเรียนรู้” (Learning Organization)

สรุป

อิทธิบาทธรรมเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยปัจจัยแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงวิชาการเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กรได้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ในยุคปัจจุบัน กล่าวคือ ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ ความรักในงาน และแรงจูงใจภายใน อันเป็นจุดเริ่มต้น ของพฤติกรรมการทำงานที่มีคุณภาพ เมื่อบุคลากรมีความเต็มใจและเห็นคุณค่าในบทบาทหน้าที่ของตน ย่อมก่อให้เกิดความผูกพันต่อองค์กร มีทัศนคติเชิงบวก และพร้อมอุทิศตนเพื่อความสำเร็จของงาน ต่อเนื่อง มาที่วิริยะ ซึ่งหมายถึง ความเพียรพยายาม ความมุ่งมั่น และความอดทนต่ออุปสรรค เป็นพลังผลักดันให้การ ปฏิบัติงานดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่ย่อท้อต่อปัญหา ทำให้งานบรรลุเป้าหมายตามแผนที่กำหนดอย่างมี ประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน จิตตะ คือ ความตั้งใจจดจ่อ เอาใจใส่ และรับผิดชอบต่อการกิจที่ได้รับมอบหมาย ช่วยให้การะบวนการทำงานมีความรอบคอบ เป็นระบบ ลดข้อผิดพลาด และยกระดับคุณภาพของผลงานให้ ได้มาตรฐานยิ่งขึ้น และท้ายที่สุด วิมังสา หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์ ตรวจสอบ และ ประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการ เรียนรู้จากประสบการณ์ การปรับปรุงกระบวนการทำงาน และการสร้างนวัตกรรมภายในองค์กร โดย ภาพรวม อิทธิบาทธรรมทั้ง 4 ประการจึงเป็นกระบวนการพัฒนาบุคลากรที่เริ่มจากการสร้างแรงจูงใจ ภายใน เสริมด้วยความเพียร มุ่งเน้นความใส่ใจในกระบวนการ

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2554). การคิดเชิงบูรณาการ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: ชัคเชส มีเดีย.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. (2556). ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 12. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ประเวศ วะสี. (2547). พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยุทธ์ ธมฺมจิตโต). (2549). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2556). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 10. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมมิก จำกัด).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). “การบูรณาการเชิงพุทธกับการบริหาร”. วารสารศิลปศาสตรราชชมงคล สุวรรณภูมิ. ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560): 48
- _____. (2557). พุทธธรรม. (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยุทธ์ ธมฺมจิตโต). (2539). “อิทธิบาทกถา” พุทธจักร โลกร่มเย็นฉบับเชิญได้ด้วย ศาสนา. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

- พระราชปัญญาภิ (สุบิน เขมีย). (2528). ประมวลบทพระธรรมเทศนา. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา).
- วศิน อินทสระ. (2549). พุทธธรรมกับการดำเนินชีวิต. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา.
- วิกรณ์ รัชชปวงชน. (2557). ดิถอาวธผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. รศ.ดร.. และมารุต พัฒนา. รศ.ดร.. (2547). การบูรณาการเชิงสร้างสรรค์. (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ผู้นำนวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้).
- วิทยา ด้านธำรงกุล. (2546). การบริหาร. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น).
- สมใจ ลักษณะ. (2543). การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: เฟื่องฟ้า พรินติ้ง).
- สมภาร พรหมทา. (2548). พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์. (2546). การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ. (กรุงเทพมหานคร: บุ๊คพอยท์).
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2544). พุทธวิธีการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Katz D. Kahn RL. (1978). The social psychology of organizations. 2nd ed. (New York: Wiley).